

Generation præstation på godt og ondt

Speciale i Kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde ved Aalborg Universitet

Dato: 01.06.2023

Vejleder: Tanja Dall

Lektor ved Institut for Sociologi og Socialt Arbejde

Specialet er udarbejdet af:

Thea Lytsen

Studie nr. 20211189

Line Kloster Jepsen

Studie nr. 20211175

Antal anslag: 182.430

Abstract

This thesis examines how the performance culture is expressed among young women in master's programmes in Denmark. The women are in the ages of 24-34 years old. The thesis uses the qualitative method to investigate how female students experience the performance culture, by conducting semi-structured interviews with seven female students. The interviews were carried out professionally in collaboration with the 'Danske Studerendes Fællesråd' and 'Studenterrådgivningen'. Furthermore, the thesis applies the hermeneutic approach as the scientific theoretical method.

Additionally, the thesis applies three theories in order to examine the issue further: Harmut Rosa's theory of acceleration and resonance, Richard Sennett's theory about working life, and lastly Anders Petersen's notion about performance culture.

The analysis in thesis has two parts. In the first part of the analysis, it is established that the students experience a performance culture, and it is also examined how the students understand the performance culture. By applying Rosa's theory of acceleration, it helps us to understand how the students understand and experience increased pressure, which is mainly time pressure, and that they must get through their education quickly. Additionally, grades and expectations of one's ability appear essential to the students.

In the second part of the analysis, we examine the challenges and nuances in the performance culture of female students in master's programmes. It appears here that the students experience challenges due to the expectation of receiving high grades, which they consider necessary for their future. The expectation from the labour market plays a central role for the students when it comes to their grades. It also creates competition between fellow students. One of the nuances examined is how students can experience communities as a positive aspect, which helps compensate for the performance culture in some way.

The conclusion is that the performance culture is expressed among the students through their experience of pressure, and that they experience that they have to quickly go through the education system. It shows how the students experience feeling pressured to achieve the best possible grades in order to be a more attractive candidate for a potential future employer. Here, it shows how the

students experience internal competition and comparison with each other to achieve this. Furthermore, the students have incredibly high expectations of themselves and their abilities. At the same time, a central nuance in understanding the performance culture is that the community among the students and the teachers has a central role to create well-being among the students. It also shows that some students experience feeling alone and not being a part of the community at the university.

Lastly in the thesis, a perspectivation focuses on whether it is possible to expand the nuances found from the students' narrative in the analysis. In the analysis, it is explained how the community has a central role for the students and the feeling of recognition influences them. Including Alex Honneth's theory of recognition could help illustrate that recognition in these communities could contribute to positive self-development among the students. It would also be interesting to investigate how a significant focus on recognition from the universities and teachers could change the common perception of the performance culture.

Indholdsfortegnelse

Abstract	2
Indholdsfortegnelse	4
Kapitel 1 - Introduktion	6
Indledning.....	6
Problemfelt	6
Omfang og aktualisering	8
Problemformulering:	10
Arbejdsspørgsmål:	10
Kontekst	10
Begrebsafklaring	12
Præstationskultur	12
Nuancer	12
Udfordringer	13
Trivsel.....	13
Kapitel 2 – Litteraturgennemgang	13
Nuværende forskning på området	14
Præstation	15
Forventninger.....	16
Ensomhed	17
Kapitel 3 – Videnskabsteori.....	19
Vores forforståelse	21
Mediernes og universitetets fokus	21
Vores oplevelse som studerende.....	21
Kapitel 4 - Metodiske afsnit.....	23
Empiriindsamling.....	23
Adgang til feltet og udvælgelse af informanter	23
Interviewguide	26
Udførsel af interviewene	28
Præsentation af informanter.....	30
Transskribering og bearbejdning af data	31
Etiske overvejelser	33
Kvalitetssikring af specialet	33

Kapitel 5 - Specialets teoretiske udgangspunkt	36
Hartmut Rosa.....	36
Acceleration og fremmedgørelse.....	36
Resonans.....	37
Richard Sennett – Det senmoderne samfund	38
Anders Petersen - Præstationskultur	39
Kapitel 6 – Analyse.....	40
Analyse 1.....	40
Etablering af kulturen	41
De studerendes oplevelser	44
Sociale mediers påvirkning	46
Den interne konkurrence	47
Konkurrencens sammenligninger.....	49
Analyse 2.....	51
Karakterernes betydning.....	51
Tilgangen til karaktererne	54
De potentielle arbejdsgivere	56
Forventninger til præstation.....	61
Fællesskaber på tværs.....	63
At føle sig alene i fællesskabet	65
Fællesskaber i Samspillet mellem studerende og undervisere.....	68
Kapitel 7 – Konklusion	74
Kapitel 8 – Perspektivering.....	78
Litteraturliste.....	80

Kapitel 1 - Introduktion

Indledning

Vi har det sidste halvandet år på kandidaten i Socialt Arbejde fået indblik i forskellige målgrupper indenfor det sociale arbejdes felt, herunder hvordan sociale problemer kan belyses teoretisk, samt hvordan de løses i frontlinjen. Vi har gennem uddannelsen fået et indblik i, hvordan vi som kandidater kan bidrage med relevante perspektiver og viden til at belyse det sociale arbejdes felt.

Vores interesse for projektets emne udspringer blandt andet af Theas erfaringer med valgfaget 'præstationskulturen' på 3. semester. Yderligere bidrager Lines oplevelse af at være i et projektorienteret forløb med fokus på at arbejde med en sårbar og udsat gruppe af mennesker. Kombinationen af vores erfaringer gennem kandidaten, og særligt på 3. semester, har skabt en stor interesse for emnet og givet os indblik i emnet fra forskellige perspektiver. Derudover har vi selv som unge studerende på en lang videregående uddannelse oplevet at være presset af forventninger fra samfundet og egne forventninger. Dette har fået os til at reflektere over hvordan og i hvilken grad præstationskulturen påvirker unge kvinder på videregående uddannelser, herunder hvilke nuancer der findes i denne forståelse af kulturen og oplevelsen af at være studerende på en kandidatuddannelse.

Problemfelt

Der har de seneste år været et øget fokus på de unges mentale helbred, da flere og flere unge mistrives, dette ses blandt andet i 'Den Nationale Sundhedsprofil 2021' (Sundhedsstyrelsen 2022). Rapporten viser at for specialets målgruppe er det 25,2% af de unge der har en lav score på den mentale helbredsskala. Dette resultat kan ses at have en mulig sammenhæng til præstationskulturen, hvor unge oplever et forventningspres i forhold til at skulle præstere på alle parameter. Forskning viser at ikke alle unge kan holde til dette pres, og oplever at bryde sammen og få udfordringer med deres helbred (Juul, Kristensen & Larsen 2016:44). Yderligere viser litteraturen at præstationskulturen allerede starter i børnehaven, hvor børnene bliver vurderet intellektuelt i forhold til, om de er klar til næste læringsstrin (Bøgelund 2019: 55). Dette fokus på vurderinger og at skulle passe ind i bestemte kategorier fortsætter i resten af de unges studietid og fører i nogle tilfælde til, at de studerende stopper med at deltage i timerne grundet frygten for ikke at kunne give det ønskede resultat og leve op til det forventede (Ibid. 2019: 55).

Der er flere forskellige nuancer i oplevelsen af at være studerende på en lang videregående uddannelse, og det er individuelt, hvordan de studerende oplever dét at være en del af et fagligt læringsmiljø, herunder hvilke behov de studerende har for at skabe et godt studiemiljø (Danmarks Evalueringsinstitut 2020). Studielivet kan i dag opfattes som en tilværelse hvor pres, forventninger og frygten for at fejle gør at flere studerende end tidligere kan opleve at mistrives. De forventninger, der opstår hos de studerende, er en blanding af eget pres for toppræstationer i forhold til eksamenssituationer og for at opnå de rigtige erfaringer og derved kunne udvide ens CV. I denne sammenhæng ses det, at trivslen hos de studerende i de sidste par år har været nedadgående, og dette har krævet et stort fokus på rammerne og studieordningerne på universiteterne for at kunne skabe et bedre studiemiljø (Baggersgaard 2017). Flere studerende oplever en sammenhæng mellem samfundets krav og dét at skulle præstere i et højere tempo for at kunne skabe større effektivitet og resultater i arbejdslivet, studielivet og privatlivet. Samfundet stiller krav til, at det enkelte individ og den enkelte studerende selv formår at følge med og forvalte det øgede tempo samt kravene til at præstere indenfor de tre arenaer (Baungaard & Dam 2022).

Det store fokus på præstationskulturen, hvor præstationer og forventninger fylder mere hos de studerende end tidligere, gør det endnu mere vigtigt at være opmærksom på de basale forudsætninger der er for trivsel (Bøgelund 2019: 7). De basale forudsætninger skal her forstås som den generelle trivsel alle mennesker har behov for at være i. Foredragsholder Rebekka Bøgelund påpeger, at det er vigtigt at være opmærksom på, at unge mennesker vokser op i et uddannelsessystem, hvor ros og anerkendelse sker, når studerende viser hvor talentfulde og dygtige de er og at jo højere karakterer jo bedre. Det har i nogle tilfælde konsekvensen, at de unge studerende stopper med at reflektere, stille spørgsmål og være en del af læringsprocessen, idet man fokuserer på at finde de rigtige svar og kalkulere sig frem til hvilket gennemsnit, der er vigtigt for at blive til noget (Ibid. 2019: 46-47).

Det store fokus på gennemsnit og dét at klare sig godt gennem uddannelse, kan være med til at skabe en intern konkurrence mellem de studerende, som kan skabe mindre socialt engagement på studiet. En undersøgelse foretaget af Uddannelses- og Forskningsministeriet viser, at lav inklusion, herunder manglende fællesskaber og manglende anerkendelse på universiteterne, er et landsdækkende problem (Vedby-Rasmussen & Petersen 2021). Undersøgelsen viser, at 26% af de studerende på Det Samfundsvidenskabelig Fakultet på Københavns Universitet oplever at blive

udelukket fra fællesskabet. Det vil sige over 1.500 af fakultetets studerende oplever udelukkelse fra fællesskabet. Fællesskaber og det trygge studiemiljø, er vigtige faktorer for de studerendes trivsel og indlæring, herunder at de studerende har lyst til at være aktiv deltagende i undervisningen (Ibid. 2021).

Omfang og aktualisering

Der er store forventninger fra samfundet omkring, at studietiden er de fedeste år i ens liv, men flere undersøgelser viser en anden virkelighed for de danske studerende (Ritcher 2021). Der er i det moderne samfund blevet skabt en kultur, der læner sig op ad en perfektionistisk livsstil. Den perfektionistiske livsstil og præstationskulturen ses at have flere overlap i måden det påvirker de studerende. Dette overlap ses i behovet for at præstationerne skal være perfekte. Perfektionisme kan være en god arbejdsmetode for studerende, da det betyder at man gør sig mere umage og er villig til at bruge tid og energi på en god præstation. I nogle tilfælde fører den perfektionistiske studiestil, præstationskulturen, høje forventninger til sig selv og det materiale man som studerende producerer, til følelsen af, at alt skal være perfekt, da man kun har én chance for at gøre alt rigtigt (Ibid. 2021). Dette har en sammenhæng til den kultur, hvor vi dyrker tanken om, at et godt resultat altid kræver en stor og omfattende præstation. Både gennem medierne og de politiske udspil, skabes der et pres om at de studerende skal hurtigt gennemføre en uddannelse og ud på arbejdsmarkedet (Arrouas 2018). Dette understøttes af den nemme adgang der er til sociale medier, hvor der skabes sammenligninger i forhold til at fremstille det elegante og glamourøse liv med overskud. Anne Illemann Christensen, Forskningschef på Statens Institut for Folkesundhed ved Syddansk Universitet, påpeger, at de unge studerende konkurrerer med hele verden igennem de sociale medier, og at det kan have konsekvenser for deres mentale helbred (Baungaard & Dam 2022). Det er ikke længere kun ens medstuderende man kan sammenligne sig selv med, og det skaber et urealistisk pres og forventninger til en selv.

Kulturen på universiteterne har de senere år været med til at skabe en følelse af ensomhed, herunder følelsen af ikke at høre til. Ud fra dette beskrives det, af Jens Christian Nielsen, Niels Ulrich Sørensen og Martha Nina Osmec fra Center for Ungdomsforskning, hvordan ensomhed omhandler følelsen af at føle sig ”ved siden af” de mennesker man står nærmest, men også de mennesker man møder i sin hverdag (Nielsen, Sørensen og Osmec 2010: 64). Afdelingsleder i Studenterrådgivningen Jesper Madsen forklarer, at mange studerende oplever dét at være social

som dét at skulle præstere noget (Ritcher 2021). De studerende kan udefra ses som værende i positive sociale netværk, men hvor sandheden er, at de ikke taler med hinanden om de svære ting og ikke deler deres sårbarheder (Thastum et. al 2019). Psykolog Mathias Lasgaard definerer ensomhed som *“en subjektiv følelse, der udspringer af savnet af meningsfulde sociale relationer og en følelse af manglende nærhed og samhørighed med andre”* (Ibid. 2019). Definitionen kan ses idet, at flere af de unge studerende ikke får skabt de meningsfulde relationer, hvor der er plads til at dele svære følelser, sårbarheder og udfordringer. Jesper Madsen mener hertil at ensomhedsfølelsen handler om den skabte præstationskultur, der skaber en utilstrækkelighed, som kan gøre det svært for de studerende at være sårbare og vise hvem de er i sociale situationer, overfor deres medstuderende (Ritcher 2021). Det ses også, at flere studerende forestiller sig at være alene med følelsen af at være uperfekt. Når det går op for de studerende, at de ikke er alene med følelsen, men at mange af deres medstuderende har samme følelse, skaber det en lindrende effekt (Thastum et. al 2019). Det er lettere at være presset, hvis man ikke er alene om det.

Den samfundsskabte kultur omkring at skulle præstere bærer en stor del af ansvaret for det pres, som studerende oplever og er med til at skabe en distance mellem 'den jeg er' og 'den jeg burde være' (Leander 2022). Denne oplevelse med hvem de studerende er og burde være, kan føre til ubehag og angstlignende reaktioner, hvilket kan udmønte sig i, at de studerende overkompenserer (Thastum et. al 2019). Sociolog Anders Petersen som har beskæftiget sig med præstationskulturen, beskriver, hvordan han opfatter præstationskulturen som en central del af præstationssamfundet (Petersen 2016: 60). Samtidig omtaler Petersen, at præstation er blevet en central social kompetence i samfundet, som anvendes i socialisering med andre individer (Ibid. 2016: 62). Petersen og Søren Chr. Krogh mener, at der i de senere år har været en udvikling hvor det er vigtigt for individet at præsterer både indenfor deres arbejde, men også i forhold til familie og blandt venner (Petersen & Krogh 2021: 3).

Præstationskulturen bliver blandt andet gennem litteraturen og medierne anset som værende meget negativ og som en kultur der presser nutidens unge. Derfor er det med nysgerrig og afsæt i ovenstående præsentation af præstationskulturen, at vi ønsker at undersøge hvordan kvinder på kandidatuddannelser forstår og oplever denne kultur, de nuancer samt udfordringer der udspiller sig i forbindelse med præstationskulturen. Interessen og valget af denne målgruppe skyldes en nysgerrighed for at de kandidatstuderende, er en gruppe af studerende, der både befinder sig i

studielivet samtidig med at de om kort tid skal til at træde ud på arbejdsmarkedet, hvilket skaber et interessant perspektiv. Samtidig finder vi det relevant hvordan unge kvinder oplever præstationskulturen, som en stigende udfordring, der kan medføre psykisk og fysisk udfordret helbred.

Nedenfor præsenteres specialets problemformulering samt arbejdsspørgsmål.

Problemformulering:

- Hvordan kommer præstationskulturen til udtryk blandt kvinder på kandidatuddannelser?

Arbejdsspørgsmål:

- Hvordan forstår de kvindelige studerende præstationskulturen?
- Hvilke udfordringer og nuancer er der i præstationskulturen, for kvindelige studerende, på kandidatuddannelserne?

Kontekst

Præstationskulturen har vundet indpas i nutidens Danmark med måden hvorpå det ses at uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet har udviklet sig. Det ses hvordan de politiske reformer og forslag som fremlægges, er med til at præge præstationskulturen. Dette ses blandt andet ved, at de unge på videregående uddannelser de senere år har måtte leve med usikkerheden omkring ændringer i uddannelsessystemet.

I 2013 blev Statens Uddannelsesstøtte (SU) og fremdriftsreform, meget omdiskuteret, vedtaget i folketetinget. SU- og fremdriftsreformen handler blandt andet om at få de studerende hurtigere igennem uddannelserne, dette ses ved at der bliver skåret i SU-klippene for de studerende, der bliver forsinket i at færdiggøre deres uddannelse. Denne ændring betyder, at det kun er muligt at få SU i henholdsvis 6 eller 12 måneder ekstra, hvis de studerende bliver forsinket i at færdiggøre deres uddannelse. Derudover bliver der stillet krav til, hvor mange eksaminer de studerende skal bestå pr. semester på de videregående uddannelser inden de risiker, at deres SU bliver frataget (Arrouas 2018). Ydermere er der i fremdriftsreformen et fokus på hvor lang tid studerende må bruge på at gennemføre deres uddannelse, herunder at universiteterne fokuserer på at nedbringe den gennemsnitlige studietid med 4,3 måneder. Reformen blev indført, da der var for mange af de studerende, som var forsinkede i at færdiggøre deres uddannelse indenfor den normerede studietid (Uddannelse-og Forskningsministeriet 2016). Efterfølgende er der på forskellige områder blevet

lempet i kravene i fremdriftsreformen. Samtidig ses det at folketinget har lavet en ny dagpengeaftale, hvor dagpengesatsen nedsættes for nyuddannede dimittender (Plougmand 2022).

I storbyerne har alle universiteterne reduceret antallet af studiepladser med 10% frem til 2030, dette udspringer af en politisk aftale som den forhenværende regering, Socialdemokratiet, foretog i sommeren 2021 (Hansen & Arre 2021). Yderligere udkom den daværende regerings ekspertkommission i foråret 2022 med et forslag til et bedre uddannelsessystem. Dette forslag involverede blandt andet, at der skulle indføres en 1-årig kandidatuddannelse (Jørgensen 2022). Det har den nuværende regering, bestående af Socialdemokratiet, Venstre og Moderaterne, med i deres nye regeringsgrundlag, hvor de påtænker at ændre op mod halvdelen af kandidatuddannelserne ved at skære uddannelseslængden fra en 2-årig uddannelse til kun at vare 1 år. Dette forslag er blevet kritiseret af befolkningen og de resterende partier. Det frembringer en bekymring fra både universiteter, studerende og resten af befolkningen. I en pressemeddelelse af Formand for Fagforeningen Akademikerne beskriver Lisbeth Lintz, at studerende, som følge af en reduktion i uddannelseslængden, vil blive delt op i et A- og B-hold. Fagforeningen Akademikerne mener ikke, at arbejdsmarkedet efterspørger personer med 1-årige kandidatuddannelser, og at det derfor kan give de kommende generationer færre muligheder end de nuværende generationer (Ritzau 2022). Ligeledes ses det i en artikel fra Information, at uddannelsesforsker Jens Peter Thomsen er bekymret for, at regeringens forslag vil skabe et A og B hold for de studerende ude på arbejdsmarkedet (Richter & Wasehuus 2022). Thomsen mener at en arbejdsgiver med stor sandsynlighed vil foretrække en kandidat som har taget den 2-årig kandidatuddannelse (Ibid. 2022). Dette taler ind i, at det kan skabe en øget konkurrence og ulighed for de studerende, både undervejs i studiet, og når de er færdige med deres universitetsuddannelse.

Det ovenstående indblik i konteksten er med til at beskrive, hvordan præstationskulturen ikke alene er skabt af de studerende og universiteterne, men derimod også er skabt af politiske reformer. Denne udvikling, der er sket i det politiske felt, ses at have en betydning for unge universitetsstuderende. Heri ses det, at der er sket mange ændringer, som kræver at de studerende er omstillingsparate og i stand til at gennemføre uddannelserne ud fra de krav, der bliver fastsat.

Begrebsafklaring

I det nedenstående afsnit ønsker vi kort at redegøre for nogle af de begreber, der anvendes i specialet. Begrebsafklaringen er en kort beskrivelse af de anvendte begreber, samt hvordan de skal forstås i relation til specialets emne.

Præstationskultur

I præstationssamfundet kan der ses at være en præstationskultur, hvor individet skal indgå i nogle særlige idealer, herunder at selvdisciplinering er væsentligt. Herudover beskriver Petersen (2016), at præstationssamfundet er styret af regler og normer, samt hvordan disse kan være svære for individerne at efterleve (Petersen 2016: 64-65). Kulturen og samfundet er med til at pålægge, hvordan individer skal præstere på alle parametre. Dette understøttes af Ove Kaj Pedersens beskrivelse af konkurrencestaten. Til begrebsafklaringen vurderer vi at Pedersens (2011) beskrivelse af konkurrencestaten kan bidrage til at skabe en udvidet forståelse af præstationskulturen. Pedersen anser velfærdsstaten som konkurrencestaten, der kendetegnes ved at gøre det enkelte individ ansvarlig for sit eget liv (Pedersen 2011: 12). I fremkomsten af konkurrencestaten og et øget fokus på det enkelte individ, er der opstået et forventningspres om, at individet skal præstere indenfor både deres studieliv, arbejdsliv og privatliv. Petersen og Krogh beskriver hvordan vi som individer er med til at præge præstationskulturen, i den måde vi omgås og socialiserer med hinanden, i samfundet. De anser præstationskulturen, som en kultur, der udøves ubevidst mellem mennesker (Petersen og Krogh 2011: 6-7).

De ovenstående betragtninger i problemfeltet er med til at give et indledende indblik i, hvordan præstationskulturen kan forstås, og hvilke betydninger det har for individerne der befinder sig i denne kultur, samt hvordan individerne også selv præger præstationskulturen. Præstationskulturen foldes yderligere ud i analysen.

Nuancer

Nuancer forstås generelt som noget der kan være både positivt og negativt, men i specialet anvendes begrebet udelukkende som det positive. Nuancerne med til at forklare de positive syn der er på præstationskulturen for de studerende. Begrebet 'nuancer' anvendes til at skildre de positive oplevelser der kan være ved, at være en del af præstationskulturen, herunder at sætte opmærksomhed på at præstationskulturen har flere lag som har en betydning for hvordan de

enkelte oplever kulturen. Gennem specialet ønsker vi at sætte fokus på de forskellige forståelser og oplevelser kulturen fører med sig.

Udfordringer

I specialet anvendes begrebet 'udfordringer' til at beskrive de problemer og negative synspunkter, der kan være ved præstationskulturen for de kvindelige studerende, herunder hvilke problemstillinger, der følger med præstationskulturen. Begrebet 'udfordringer' læner sig op ad forståelsen af at kulturens betydning er individuel og påvirker de enkelte forskelligt.

Trivsel

Ifølge Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) kan trivsel forstås som en lang række af faktorer, herunder helbred, sociale relationer og tilknytning samt stress, som kan have betydning for, hvordan studerende oplever at trives på universiteterne (Danmarks Evalueringsinstitut u.å.). Studenterrådgivningen har udarbejdet en strategi for 2028 med fokus på at styrke studietrivsel, bedre læring og mindske frafald. Studenterrådgivningen har i strategien fokus på, at studietrivslen fremmes, når studieretningen er planlagt med tydelighed og gennem faglige perspektiver med meningsfuldt og relevant indhold (Studenterrådgivning u.å.). Herunder uddyber rapporten, hvordan universiteterne kan fremme trivlsen ved at sætte høje men opnåelige krav og have positive forventninger til de studerende. Vigtigheden i dette er at deltagelse, præstation og motivation fremmes gennem positivitet og uden pres på de studerende. Tillige viser Studenterrådgivningens strategi, at studietrivsel kan fremmes ved at universiteterne aktivt har fokus på fællesskaberne, hvor de studerende oplever at passe ind (Ibid. u.å.). De ovenstående synspunkter er med til at illustrere, hvordan vi i specialet forstår trivsel, herunder hvordan studietrivslen kan fremmes blandt de studerende.

Kapitel 2 – Litteraturgennemgang

I det nedenstående afsnit vil specialets litteraturgennemgang blive præsenteret. Litteraturgennemgangen indeholder den anvendte søgestrategi, herunder hvilken forskning der er relevant og vil blive anvendt gennem specialet. Litteraturgennemgangen indeholder en præsentation af udvalgt empiri og forskning, som bidrager til at skabe et større og dybere indblik i den eksisterende viden om emnet. Vi finder det relevant at dykke ned i, hvordan unge kvinder oplever præstationskulturen, da vi anser kulturen som en stigende udfordring der kan føre til udfordret psykisk og fysisk helbred. Det er relevant at få etableret, hvad der findes af videnskabelig

litteratur samt hvad den eksisterende forskning på området viser, for at vi har en forståelse med os, når vi inddrager specialets empiri. Yderligere er det relevant at udforske litteraturen på området for at finde frem til, hvor der er videnshuller.

Nuværende forskning på området

Litteratursøgningen indledes med at få afdækket, hvad der eksisterer af nuværende forskning på området omkring præstationskulturen hos kvindelige studerende på kandidatuddannelser. Vi starter derfor med at søge igennem Danmarks Forskningsportal. I specialet ønsker vi at afdække problemstillingen i en dansk kontekst, hvorfor vi har fravalgt international forskning.

Petersen og Krogh har skrevet en bog, der indenfor specialets emne, anses som central. I deres bog *Præstationskultur* beskriver Petersen og Krogh (2021) hvordan præstationskulturen kan ses som en kultur, hvor alle individets muligheder er åbne, hvis blot de præsterer (Petersen og Krogh 2021: 4-5). Ansvar for at præstere bliver derved også lagt over på det enkelte individ, og det er dermed bundet op, på at individets egen præstation afgør den succes, som individet får i dennes liv (Ibid. 2021: 5-6). Tillige beskriver Petersen og Krog (2021), at præstationssamfundet er et resultat af den historiske udvikling, som har indlejret sig lidt efter lidt, frem til nu hvor det kan ses at have en dominerende logisk og indflydelse på folk (Ibid. 2021: 135). Petersen og Krogh skaber en nysgerrighed for emnet, hvortil vi finder præstation som et tema vi ønsker at gå i dybden med.

Undervejs i søgningen ses det hurtigt, at der er findes en stor andel af eksisterende forskning omkring præstationskulturen. Af eksisterende litteratur på området fremgår det blandt andet, at der fra Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM) er udarbejdet rapporten *'Præstationskultur i skolen'*, hvori det ses, at der altid har været en vis grad af præstation forbundet med det at gå i skole, men det viser sig at kulturen omkring dét at præstere ikke længere kun foregår i skolen, men også i arbejdslivet, hos familien, på sociale medier og i fritiden. DCUM peger på hvornår dét at præstere, bliver et problem *"Når fokus på præstationer kommer til at fylde for meget."* Det kan være medvirkende til at påvirke den studerendes trivsel, når kulturen omkring dét at præstere bliver mere dominerende i de studerendes liv (Dansk Center for Undervisningsmiljø 2017). Rapporten fører til et tema omkring forventninger, som skaber en øget interesse for os, i forhold til at gå mere i dybden med emnet.

I litteratursøgningen fandt vi rapporten *'Danskernes sundhed - Den nationale sundhedsprofil 2021'* udarbejdet af Sundhedsstyrelsen og Statens institut for Folkesundhed, her fremgår det at

kvinder scorer væsentlig lavere på den mentale helbredsskala, sammenlignet med mænd (Sundhedsstyrelsen, 2022). Denne rapport skaber også en opmærksomhed på ensomhed som et tema, vi ønsker at dykke mere ned i. Derudover skaber det en nysgerrighed omkring at undersøge, hvordan de kvindelige studerende oplever at være en del af præstationskulturen på kandidatuddannelserne.

Den ovenstående præsentation af eksisterende litteratur indenfor området er med til at etablere forståelsen af præstationskulturen som noget, der omhandler præstation, forventninger og ensomhed. Ud fra disse temaer har vi fundet litteratur, der skaber en bredere forståelse for emnet. Temaerne uddybes yderligere nedenfor for at bidrage til besvarelsen af problemformuleringen. Samtidig er disse temaer med til at skilre de udfordringer og nuancer, vi ser, der hører med til præstationskulturen. Samtidig forekommer der i litteratursøgningen en del eksisterende forskning, som har fokus på, hvordan præstationskulturen har en negativ påvirkning på de unge studerende. Vi ønsker derfor at undersøge området, da vi anser at der er sparsom med forskning i forhold til de konkrete nuancer, som der kan være i præstationskulturen.

Præstation

Ved at anvende Danmarks Forskningsportal, fandt vi frem til 162 publikationer ved at søge på ordet *mistrivsel*. Dette gjorde vi på baggrund af at vi anser der er en sammenhæng mellem mistrivsel og præstationskulturen. I denne sammenhæng finder vi et relevante forskningsprojekt fra Center for Ungdomsforskning (CEFU) fra Aalborg Universitet "*Mistrivsel i lyset af tempo, præstation og psykologisering - om ny udsathed i ungdomslivet*" (2022) af Professor Naomi Katznelson, Lektor Mette Pless og Lektor Anne Görlich. Undersøgelsen sætter fokus på den unge generation og den stigende mistrivsel, der har været de seneste år. Det er et forskningsprojekt som forløber over en 3-årig periode, hvor de følger 37 unge (Katznelson et al., 2022: 11). De unge som deltager i undersøgelsen, er i alderen 15-24 år. Yderligere undersøges der, hvordan samfundsmæssige rammer er medvirkende til at skabe mistrivsel blandt unge (Ibid. 2022: 9).

Forskningsprojektet sætter fokus på, hvordan at mistrivsel rammer meget bredt og i forskellige grupper af unge. Den mistrivsel, der bliver beskrevet, udmønter sig som værende et pres om at præstere og et pres, som omhandler den tid, de unge har. Samtidig finder forskningsprojektet, at der bliver stillet flere krav og forventninger, som kan medvirke til, at der bliver skabt en

skrøbelighed og ustabilitet hos den unge (Ibid.: 2022: 170). Den unge kan hurtigt blive bragt ud af kurs eller være i en overbelastende situation, hvis der sker uforudsigelige eller forstyrrende situationer. I en bredere samfundskontekst, så bidrager de øgede krav og forventninger til, at de unge skal ”løbe hurtigere”, og dette påvirker de unges trivsel (Ibid.: 2022: 170). Af forskningsprojektet fremgår det, at tempo, effektivitet og præstation samt det at præstere, har en central rolle i det nuværende samfund. Katznelson, Pless og Görlich sætter fokus på, at det menneskelige behov for at præstere er tæt knyttet med, at mennesker igennem præstation opnår anerkendelse fra den omverden, de befinder sig i. Dette mener Katznelson, Pless og Görlich er en drivkraft som især uddannelsesinstitutionerne bærer med sig (Ibid.: 2022: 177). Vi finder undersøgelsen relevant at inddrage i specialet, da den giver en forståelse samt viden om de faktorer, som har indflydelse på den stigende mistrivsel, der ses hos unge i det moderne samfund. Samtidig finder vi undersøgelsen relevant at inddrage, da den belyser, hvordan pres og præstationer er centrale faktorer i de unges liv, som vil være relevante at inddrage for at kunne besvare problemstillingen. Det vurderes, at undersøgelsen forsat er relevant at inddrage selvom den involverer en anden aldersgruppe end specialets målgruppe. Vi vurderer, at der fremgår flere relevante temaer og ligheder på tværs af aldersgruppen i forskningsprojektet og de studerendes aldersgruppe i specialet, som kan anvendes i specialet.

Forventninger

I litteratursøgning besluttede vi at søge på engelske termer, da vi ved, at dansk litteratur også bliver publiceret på engelsk. Vi søgte derfor gennem Danmarks Forskningsportal og valgte at søge via Aalborg Universitets database med søgeordene *‘Expectation, young’*. Ud fra søgningen fik vi 2009 hits, hvorefter vi udvalgte tidsskrifter og kom ned på 530 hits. Efterfølgende skimmede vi abstracts for at udvælge de meste relevante undersøgelser til gennemlæsning. I denne søgning fandt vi artiklen *‘Young People’s mental health: Exploring the gap between expectation and experience’* (2020) af Betina Jakobsen og Iben Nørup.

Denne artikel fremhæver de stigende mentale helbredsproblemer blandt unge, der er ved at blive til én af de største udfordringer, som de skandinaviske lande skal håndtere (Jakobsen & Nørup 2020: 250). Det fremgår at artiklen er opbygget om kvalitative interviews med unge i Danmark. Formålet er at undersøge unge menneskers egen oplevelse af sårbarhed, og deres oplevelser af, hvad der fører til sårbarhed og mentale helbredsudfordringer (Ibid. 2020: 250). Artiklen bygger på

to fokusgruppeinterviews, som er foretaget i to store danske byer, i sommeren 2017. I fokusgruppeinterviewene er der 17 deltagere i alderen 18-28 år (Ibid. 2020: 254). Jakobsen og Nørup inddeler deres fund fra interviewet i tre temaer, som er 'Expectations and performance pressure', 'Self-perception and self-doubt' og 'Taboo feelings' (Ibid. 2020: 256). I disse temaer fremgår det, at de unge lægger stor vægt på deres eget ansvar i at kunne præstere. Samtidig føler de unge også et selvansvar, hvis de skulle stå i en udsat eller sårbar situation (Ibid. 2020: 256-257). Ydermere fremgår det, at informanterne har store forventninger til, hvad de skal opnå i fremtiden, og hvad et godt liv involverer. (Ibid. 2020: 258). I artiklen påpeges der, at de unge lægger et stort pres i forhold til både de individuelle præstationer, men også at de unge har en oplevelse af at være individuelt ansvarlige, både når det kommer til deres succesoplevelser, men også deres udfordringer. Det fremgår af artiklen, at de unge har store forventninger til sig selv. Dette kan ses som en strukturel udvikling, der er sket indenfor uddannelsesinstitutionerne, hvor det handler om, at hvis de unge ikke præsterer, så begrænser de deres egne chancer (Ibid. 2020: 263).

Artiklen om unges menneskers mentale helbred vil blive inddraget i specialet, da den undersøger, hvordan de studerendes forventninger har indflydelse på deres trivsel, samt hvordan de oplever et behov for at præstere. Samtidig læner resultaterne sig op ad den forforståelse der fremgår af specialets emne.

Ensomhed

Vi anvendte Aalborg Universitets forskningsportal til at afsøge området ved at søge på 'ensomhed' i søgerubrikken, hvorefter der fremgik 234 publikationer. Deraf udvalgte vi publikationen 'Unge og Ensomhed', som er et kapitel i bogen *'Når det er svært at være ung i DK - Unges trivsel og mistrivsel i tal'* skrevet af Jens Christian Nielsen, Niels Ulrich Sørensen og Martha Nina Osmec fra Center for Ungdomsforskning (CEFU) hos Aalborg Universitet

Rapporten omhandler, hvordan unge kan opleve ensomhed. Det bliver beskrevet, hvordan ensomhed kan opleves som værende meget forskelligt og have forskellige afsæt. I rapporten fremgår det, hvordan ensomhed kan ses og opleves ved, at de unge har få eller ingen relationer. Yderligere kan det omhandle, hvordan de unge ikke føler sig inddraget i fællesskaber. Dette taler ind i, hvordan ensomhed kan være en følelse af, at man ikke tilhører noget sted eller en bestemt gruppe af mennesker (Nielsen, Sørensen og Osmec 2010: 64). CEFU har i undersøgelsen benyttet

tre spørgsmål til at afklare, hvordan det enkelte individ føler sig ensom, og det er disse spørgsmål, som undersøgelsen er opbygget omkring. De tre spørgsmål omhandler, hvor ofte vedkommende føler sig isoleret fra andre, hvor ofte vedkommende føler at savne nogen at være sammen med, og hvor ofte føler vedkommende sig holdt udenfor (Ibid. 2010: 64-65).

I de overordnede resultater fra rapporten fremgår det, at flere (88,2 %) af de unge sjældent oplever ensomhed. På trods af, at resultaterne viser dette, fremgår det også, at 8,7% af de unge savner nogen at være sammen med (Ibid. 2010: 65). Overordnet fremgår det, at den ensomhed der opstår i forbindelse med at savne nogen at være sammen med, er den ensomhed, som flertallet i undersøgelsen angiver som værende dét, de oftest føler. Heri er andelen af kvinder, der oplever dette, 2,4 % holdt op imod 1,4 % hos mændene (Ibid. 2010: 66). Det fremgår, at unge kvinder har en større oplevelse af, at de savner nogen at være sammen med, og at der i dette opstår en ensomhedsfølelse.

Vi finder det væsentligt at inddrage denne undersøgelse af unges ensomhed for at kunne skildre de udfordringer, som præstationskulturen fører med sig, og herunder belyse hvordan ensomhed har en betydning for unge menneskers trivsel. Rapporten vil kunne bidrage med konkret viden og statistikker, til at beskrive de studerendes individuelle oplevelser.

Kapitel 3 – Videnskabsteori

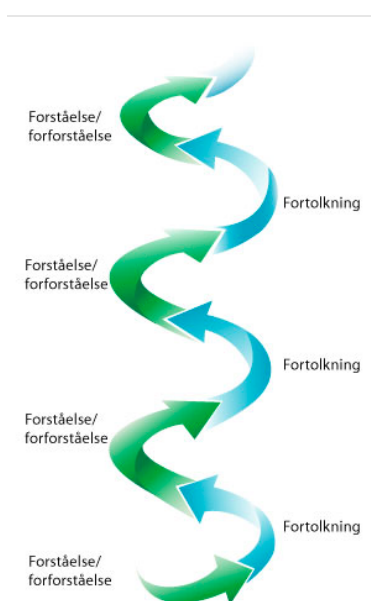
I specialet tager vi udgangspunkt i den hermeneutiske tilgang som videnskabsteoretisk retning og som videnskabelig position. Hermeneutikken anvendes som et redskab til at reflektere over de antagelser, som de studerende fremstiller i deres oplevelser med præstationskulturen. Vi ønsker i specialet at undersøge og forstå informanternes erfaringer og oplevelser med præstationskulturen på kandidatuddannelserne. Indenfor videnskabsteorien forstås præstationskulturen som den samfundsfaglige kontekst, og som læren om det verden består af, dertil kan den epistemologiske forståelse ses at være de studerendes oplevelse af præstationskulturen. I specialet anvendes denne viden til at forstå den indsamlede empiri og for at kunne skildre de nuancer og udfordringer, der er med til at beskrive præstationskulturen.

Når et område undersøges ud fra det hermeneutiske perspektiv, så vil det for forskeren være tæt på umuligt at møde fænomenet uden at forforståelsen bliver bragt i spil. Filosofen Hans-Georg Gadamer beskriver hvordan individer tager konkrete forudsætninger ind i samspillet med andre mennesker (Gilje 2017: 127-128). I specialet omsættes denne viden til forforståelser og den måde som vi fortolker verden, herunder hvordan forforståelserne i forhold til de forventninger vi har til præstationskulturen samt til de studerende og deres oplevelse. Vores forforståelse bliver udfordret gennem interviewene med de studerende. Dette kommer til udtryk i de forforståelser, vi havde inden udførslen af interviewene, hvor vi havde en mere låst opfattelse af hvad præstationskulturen fører med sig. I interviewsituationerne dannes der en forståelse af, hvordan de studerende oplever og forstår kulturen med både udfordringer og nuancer. Dette er med til at skabe en ny forståelse af præstationskulturen, som danner grundlaget for en ny forforståelse. Denne nye forforståelse er med til at kunne sætte fokus på nuancerne og udfordringerne i et nyt perspektiv ud fra den viden og læring, vi får gennem litteraturen, teorien og informanternes oplevelser.

I specialet ønsker vi konkret at undersøge, hvordan kvinder i alderen 24-35 år selv erfarer og tilskriver mening til dét at være studerende på en kandidatuddannelse, samt hvilken kultur de oplever på universiteterne (Kristiansen 2017:154). I en hermeneutisk analyse er det vigtigt, at vi som forskere er bevidste omkring vores forforståelse, herunder at vi er åbne og parate til at udvide og reflekterer over den forforståelse vi har (Ibid. 2017: 157). Vi har i interviewsituationerne været opmærksomme på at være åbne og give plads til, at de studerende kunne beskrive deres oplevelser af præstationskulturen, hertil stiller vi blandet andet spørgsmålet "*Man taler meget om dét pres*

der er fremme for unge studerende lige nu - vil du prøve, med dine egne ord, at beskrive hvad du forstår ved den kultur?”. Vi har gennem dette spørgsmål forsøgt at være åben og parate til at udvide vores forståelse af kulturen. Tillige har vi fokus på at være åben ved at spørge konkret ind til informanternes oplevelser af at være studerende, herunder hvornår det er særligt godt: “Hvornår er det godt at være studerende på din studieretning?” som opfølgningsspørgsmål spurgte vi de studerende, om de kunne sætte ord på, hvad det var der gjorde deres studie godt.

I specialet udfordrer vi vores forforståelse, dette kan ses i lyset af den hermeneutiske spiral. I den hermeneutiske spiral er det forholdet mellem forståelse og fortolkning som er central (Lund 2011:101; Birkler 2021:114-115). Den hermeneutiske spiral er med til at illustrere, hvordan vores forforståelse ændrer sig gennem interviews, teori og udarbejdelse af specialet.

(Friis Mikkelsen, 2012)

Spiralen er med til at skabe en øget opmærksomhed på vores forståelse af præstationskulturen og hvordan den ændrer sig. Forforståelsen har fra specialets start ændret sig til at have et større fokus på nuancerne, frem for den negative fremtoning, vi startede vores undring med. Den hermeneutiske spiral illustrerer, hvordan vi får skabt en ny forståelse af, hvordan kvindelige studerende oplever præstationskulturen, herunder er spiralen et symbol på at være i proces. Gennem anvendelse af hermeneutikken og den hermeneutiske spiral, vil vi i vores videre undersøgelser kunne undersøge problemstillingen med en tilpasset forståelse, som danner grundlag for en ny delforståelse og

fortolkning (Birkler 2021: 115). Formålet med anvendelsen af den hermeneutiske spiral er at puste til vores nysgerrighed omkring at blive ved med at udforske vores forståelse af præstationskulturen samt de udfordringer og nuancer, der hører med.

Vores forforståelse

Mediernes og universitetets fokus

Vores forforståelse omkring præstationskulturen er præget af dét fokus, vi oplever, at medierne har på den kultur, der fylder blandt unge. Vores forforståelse er præget af den præsenterede litteratur. Ligeledes er vores forforståelse præget af den formidling, som medierne portrætterer, heri det store fokus på den stigende mistrivsel, der især ses blandt unge kvinder. Vi oplever, at mediernes portrættering af præstationskulturen, pålægges de studerende på en negativ og unuanceret måde, hvor der ikke ses nuancer i, hvad de enkelte studerende, fakulteter og universiteter oplever. I samfundets forventninger og mediernes portrættering af præstationskulturen, ses der et negativt syn på de studerendes oplevelse af at være en del af et studieliv. Derved er vores forforståelse, at samfundet og medierne er med til at skabe forventninger til de studerende om at skabe høje præstationer. Hertil ses det, hvordan universitetets opbygning med synlige karakterstatistikker kan være med til at skabe et sammenligningsgrundlag for de studerende, som kan opleves som et pres.

Ydermere er vores forforståelsen omkring kulturen formet ud fra det samfundsmæssige pres der opleves ved at være ung og studerende. Heriblandt de politiske reformer, der bliver fremlagt omkring, at de studerende skal hurtigere igennem uddannelsessystemet for at kunne komme hurtigere ud på arbejdsmarkedet. Regeringens nye tiltag om at skære i dagpengesatsen for dimittender er med til at forstærke vores forforståelse i forhold til det negative pres, der skabes for de studerende. De nye tiltag i dagpengesatsen er med til at puste til kulturen omkring hurtigt at komme gennem uddannelsessystemet og gerne med den rette erhvervserfaring, så man ikke ender i dagpengesystemet. Yderligere skabes der et unødvendigt pres for studerende i de nye tiltag.

Vores oplevelse som studerende

Vores forforståelse består blandt andet af de erfaringer, vi har med os som kvindelige studerende på en lang videregående uddannelse. Vores erfaringer omfatter det forventningspres, vi mærker fra os selv og samfundet, idet vi er indskrevet på en lang videregående uddannelse. Vi har som studerende oplevet af være en del af en studiekultur, hvor der er et stort fokus på at skulle præstere

og klare sig godt. Herunder hører et stort fokus på at præstere i form af at få gode karakterer, finde et relevant studiejob, skabe sin karriereprofil og et stærkt CV der er konkurrencedygtigt. Vi har i dette oplevet, at der opstår en sammenligningskultur mellem studerende i forhold til karakterer og relevant erhvervserfaring. Denne sammenligningskultur udfolder sig også i projektprocesserne, hvor der opstår negative sammenligninger mellem de enkelte i forhold til hvor langt man er i en skriveproces. Sammenligningskulturen er med til at skabe et presset miljø, som kan resultere i at de studerende oplever at skulle præstere endnu mere for at følge med deres medstuderende.

De ovenstående forforståelser er med til at danne ramme for specialet. Disse forforståelser har vi med os gennem specialeprocessen, som baggrund for at udfolde nuancerne og udfordringerne, herunder for at kunne sætte egne forståelser i perspektiv. Vi har fra begyndelse haft en nysgerrighed omkring, hvordan studerende individuelt oplever præstationskulturen, samt om det er så unuanceret som vi startede med at antage.

Kapitel 4 - Metodiske afsnit

I specialet undersøger vi vores problemstillingen ud fra et kvalitativt forskningsdesign. Kvalitativ forskning interesserer sig for, hvordan fænomener opleves, gøres eller udvikles ud fra et individuelt perspektiv af det levede liv (Brinkmann og Tanggaard 2020: 15). I specialet er vi optaget af at forstå, hvordan kvinder på videregående uddannelser oplever præstationskulturen herunder dét pres, forventninger og ensomhed, som de studerende kan risikere at opleve både i deres studieliv og i privatlivet. Yderligere ønsker vi at forstå årsagerne til, hvordan de studerende oplever at være en del af præstationssamfundet og kulturen.

Specialets overordnede metodologiske tilgang er induktiv, som fremhæver forholdet mellem metode, teori og data i specialet. Den induktive tilgang understøtter den empiridrevne analyse, hvilket betyder at vi ønsker at afdække de studerende oplevelse af præstationskulturen og lade empirien sætte retningen (Olesen 2018: 145).

Empiriindsamling

I specialet anvendes det semistrukturerede interview som dataindsamlingsmetode for at skabe et indblik samt en forståelse af, hvordan de kvindelige studerende oplever præstationskulturen på de længere videregående uddannelser. Ifølge Steinar Kvale og Svend Brinkmann er formålet med det semistrukturerede interview *“at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på at meningsfortolke de beskrevne fænomener”* (Kvale og Brinkmann 2015: 22). Det semistrukturerede interview anvendes for at skabe større plads til dialog mellem interviewer og informanten. I udførslen af det semistrukturerede interview er der plads til at bevæge sig omkring emner, vinkler og perspektiver der ligger udenfor interviewguiden, men som vurderes at have relevans for specialets emne (Brinkmann 2013: 38-39). Tilgangen i det semistrukturerede interview var relevant for specialets problemstilling, da det skabte mulighed for, at vi kunne følge den fortælling, som informanterne ønskede at dele med os uden, at vi var fast bundet af en struktureret interviewform, hvor vi ikke på samme måde ville kunne forfølge fortællingen. Dette skabte en tryk og åben dialog, hvor informanterne kunne dele deres oplevelser, præcis som de oplevede kulturen.

Adgang til feltet og udvælgelse af informanter

Med udgangspunkt i specialets forskningsdesign og videnskabsteoretiske tilgang samt interessen for emnet, påbegyndte vi rekrutteringen af informanter til at deltage i specialet. I kraft af et større

fokus på præstationskulturen de sidste par år, er vi bevidste omkring emnets følsomhed, hvilket vi var forberedte på kunne vanskeliggøre processen. Vi var i rekrutteringen af informanter bevidste om, at der kan opstå en stigmatiserende effekt, hvor dét at deltage kan associeres med de negative forforståelser der af præstationskulturen. I rekrutteringen og informanternes deltagelse har vi været bevidst om at få nuancerne frem.

Vi har i forbindelse med specialet gjort os overvejelser omkring hvilke informanter, vi ønskede skulle deltage i specialet for at kunne nuancere og sammenholde informanternes oplevelser af præstationskulturen. Herunder gjorde vi overvejelser omkring hvilke fakulteter, vi ønskede skulle deltage. Vi valgte at indsnævre feltet af kandidatuddannelser ved at rekruttere fra samfundsvidenskabelige kandidatuddannelser for at have nogle konkrete studieretninger at kunne kontakte samt for at få et større indblik i, hvordan kulturen og studiemiljøet opleves på en bestemt studieretning. Vi valgte at sætte fokus på de samfundsvidenskabelige kandidatuddannelser, da vi som studerende på kandidaten i Socialt Arbejde har indsigt i denne retning. Efterfølgende fandt vi det relevant at kontakte Syddansk Universitets (SDU), Københavns Universitets (KU) og Roskilde Universitets (RUC) samfundsfaglige fakulteter. Vi fravalgte at kontakte samfundsvidenskabelige kandidatuddannelser på Aalborg Universitet, da vi ikke mente, vi kunne undersøge det upartisk, da vi selv er indskrevet på universitetet. Herunder vurderede vi, at det kunne risikere at komme for tæt på, da vi formegentlig ville have kendskab til undervisere og studiesekretariat, som kunne blive nævnt i forbindelse med udførslen af interviewet.

For at opnå størst adgang til feltet, valgte vi at kontakte Københavns Universitet (KU), Syddansk Universitet (SDU) og Roskilde Universitet (RUC) på mail for at høre, om de ville dele vores opslag i forbindelse med rekruttering af informanterne på deres interne platforme. Ifølge Merete Monrad er der fire strategier til at få adgang til feltet, og vi har i dette speciale anvendt strategien '*direkte adgang til potentielle informanter man ikke kender*'. Denne form for kontakt bliver ofte etableret igennem f.eks. et opslag på en opslagstavle eller igennem de sociale medier, hvor man her giver informanterne mulighed for at kontakte én, hvis der er interesse for at deltage (Monrad 2018: 132-133). Vi udarbejdede et opslag, som blev sendt til universiteterne med de udvælgelseskriterier, vi havde til informanterne. Udvælgelseskriterierne indebar, at det skulle være kvinder i aldersgruppen 25-35 år som læste på en samfundsvidenskabelig kandidatuddannelse. Vi valgte at arbejde ud fra aldersgruppen 25-35-årige, da vi vurderede, at det kunne være interessant at undersøge gruppen af

kvinder i denne aldersgruppe, da denne aldersgruppe, ifølge Sundhedsprofilen 2021, scorer væsentligt lavere på skalaen om mental sundhed, sammenlignet med mænd i samme aldersgruppe (Sundhedsstyrelsen 2022). Ud fra dette udsprang en nysgerrighed omkring hvilke begrundelser der kunne ligge til grund for at kvinderne udgør den største andel af statistikkerne. Vi har i udvælgelsesprocessen taget et fravalg omkring at undersøge aldersgruppen 16-24-årige, selvom det ses i 'Den Nationale Sundhedsprofil 2021' at være denne aldersgruppe der har en højere mistrivsel på skalaen om mental sundhed (Ibid. 2022). Vi valgte aldersgruppe 25-34-årige, da vi har en forforståelse omkring at mange studerende er 25 år og ældre, når de påbegynder deres kandidatuddannelse.

Syddansk Universitet og Roskilde Universitet besvarede kort efter vores forespørgsel og fortalte, at det ikke var muligt for dem at dele opslaget internt, men at de anbefalede os at rekruttere informanter fra relevante Facebook-grupper. Vi valgte herefter at dele opslaget i relevante Facebook-grupper, hvor det fremgik, at det var samfundsfaglige kandidatuddannelser. Vi rekrutterede to informanter i den første søgerunde. Til specialet ønskede vi mellem 8-10 informanter for at kunne skabe nuancer og sammenholde informanternes oplevelser af præstationskulturen. Det viste sig forholdsvis hurtigt, at vi ikke kunne rekruttere det ønskede antal informanter ved at have indsnævret feltet til, at det kun skulle være studerende fra samfundsvidenskabelige kandidatuddannelser. Vi valgte derfor at rekruttere mere bredt og delte derfor også opslaget i Facebook-grupper for humanistiske og juridiske kandidatuddannelser. Vi havde rekrutteringsopslaget i 11 Facebook-grupper for forskellige studieretninger på RUC, SDU og KU. Vi fik herefter kontakt til yderligere fem informanter, som ønskede at deltage i et interview.

I rekrutteringsprocessen så vi udfordringer i forhold til vores udvælgelseskriterier omkring aldersgruppen 25-35-årige. I søgningen af informanter fik vi flere henvendelser fra 24-årige informanter, som ønskede at bidrage til specialet. Vi besluttede at afvente, om vi kunne rekruttere det ønskede antal informanter indenfor aldersgruppen 25-35 år. Efter vanskeligheder med at rekruttere informanterne i den ønskede aldersgruppe valgte vi at udvide aldersgruppen til 24-35 år. Dette resulterede i to informanter i aldersgruppen 24 år.

Vi fravalgte i specialet at undersøge mænd, da vores interesse og nysgerrighed indenfor området var omkring kvinders oplevelse af præstationskulturen. Fokusset på kvinderne i rapporten '*Danskernes Sundhed - Den nationale sundhedsprofil 2021*' har været med til at fastholde vores

interesse for kvinder som målgruppe (Sundhedsstyrelsen 2022). Udover at fravælge mænd til deltagelse i specialet, fravalgte vi også internationale studerende, da vi ønskede at undersøge danske kvinders oplevelser af præstationskulturen på kandidatuddannelserne på danske universiteter.

I specialet ønskede vi, udover interviews med studerende, at få et indblik i hvordan studievejledere og studenterrådgivninger oplever kulturen omkring præstation, og hvordan det påvirker trivslen hos de studerende. Herunder ønskede vi indblik i, om disse organisationer har oplevet en ændring i de udfordringer, som de studerende kommer med. Vi fandt det derfor relevant at kontakte Danske Studerendes Fællesråd (DSF), som er landsorganisationen for studerende på videregående uddannelser i Danmark (Danske Studerendes Fællesråd u.å.). Yderligere kontaktede vi også Studenterrådgivningen, som er et gratis tilbud til studerende på videregående uddannelser, hvor de kan få gratis social- og psykologhjælp. De studerende kan tage kontakt til Studenterrådgivningen, hvis de oplever psykiske udfordringer eller har brug for hjælp til praktiske spørgsmål om SU, barsel og sygdom (Studenterrådgivningen u.å. 1). Vi vurderede, at disse organisationer kunne bidrage med andre perspektiver og nuancer til vores projekt, som kunne være med til at skabe en større forståelse for feltet og hvilke udfordringer, de oplever omkring kulturen.

Interviewguide

Gennem specialet arbejdede vi ud fra den hermeneutiske metode og på den baggrund, valgte vi, inden vi udformede interviewguiden at undersøge området for relevant forskning, da vi ønskede at opbygge vores interviewguide ud fra forskningstemaerne fra litteraturgennemgangen. Ifølge Svend Brinkmann og Lene Tanggaard er det vigtigt at udføre et forarbejde når man skal udføre et interviewstudie, for at være tydelige på hvad forskeren mener, der bør være opmærksomhed på, i interviewet (Brinkmann & Tanggaard 2020: 43). Dette forarbejde kan ses i specialets litteraturgennemgang, hvor vi har afsøgt emnet for eksisterende litteratur for at skabe overblik over, hvad der fandtes af litteratur, der kunne hjælpe os med at finde ud af, hvad vi særligt skulle være opmærksomme på under interviewet. Yderligere beskriver Brinkmann og Tanggaard, at en interviewsituation aldrig kan være neutral, da det altid er ud fra forskerens dagsorden at interviewet udføres (Brinkmann & Tanggaard 2020: 43). Dette taler ind i specialets videnskabsteoretiske ståsted, hvor vi som forskere har en forforståelse og dermed også har en viden omkring området, som vi ønsker at inddrage undervejs.

I forbindelse med, at vi har to forskellige typer af informanter, herunder to forskellige organisationer og de studerende, besluttede vi os for at udarbejde tre forskellige interviewguides, én til de studerende og henholdsvis én til DSF og Studenterrådgivningen. Hensigten med de udarbejdede interviewguides var, at de skulle agere som en guideline i forhold til hvilke områder, vi ønskede at få afdækket. Interviewguiden skulle ikke være styrende for selve interviewet, da vi ønskede at være åbne for informanternes fortællinger og have plads til at afvige fra guiden, hvis der skulle opstå spørgsmål eller undringer undervejs i interviewet. Brinkmann og Tanggaard beskriver, hvordan der i interviewguiderne kan fremkomme forskningstemaer som kan fungere ledende for de interviewspørgsmål der bliver udformet, men at det ikke er ensbetydende med, at man ikke kan afvige fra dem (Ibid. 2020: 43-44). På baggrund af specialets litteratursøgning, dannede vi forskningstemaerne 'præstation, forventninger og ensomhed' som vi byggede interviewspørgsmålene op omkring. Samtidig var vi i interviewguiden opmærksomme på at få nuancerne ind under de udvalgte temaer.

Interviewguiden er udarbejdet således, at den starter med en uddybning af, hvem vi er, herunder gentagelse af specialets formål samt praktiske oplysninger i forbindelse med udførslen af interviewet. Derudover gives der mulighed for, at informanterne kan stille spørgsmål inden interviewets begyndelse, hvis de skulle have nogle. Den praktiske gennemgang inden interviewets start var med fokus på at skabe en kontakt med informanterne, herunder for at være sikker på at informanterne var tydeligt informeret og indforstået med samtykke og lydoptagelser. Kvale og Brinkmann beskriver denne tilgang som en briefing, og at den første kontakt i interviewet er centralt for, at interviewpersonerne kan få en fornemmelse af interviewerens og har tillid til at tale om deres oplevelser (Kvale & Brinkmann 2015: 183). Briefingen skabte et godt grundlag og en fælles forståelse, inden vi gik i gang med interviewet.

I udformningen af interviewguiden var vi bevidste om, at vi ikke skulle anvende begreberne 'præstationskultur' eller 'præstationssamfund' i selve interviewet med de studerende. Vi spurgte derfor åbent ind til den kultur, der er fremme i medierne omkring studerendes trivsel, samt om informanterne med egen ord ville beskrive, hvad de forstod ved kulturen. Vi anvendte ikke begrebet 'præstationskultur' til at starte med for ikke at påvirke de studerendes umiddelbare opfattelse. Derudover anså vi begreberne som fagbegreber, hvor vi ikke kunne forvente, at de studerende nødvendigvis kendte disse begreber. I interviewguiden til DSF og

Studenterrådgivningen tog vi en beslutning om at anvende begrebet 'præstationskultur', da begge organisationer selv har omtalt det faglige begreb i deres rapporter samt på deres hjemmeside, hvorfra vi vurderede, at de havde en forståelse af begrebet. I interviewene spurgte vi yderligere ind til organisationens forståelse af f.eks. præstationskulturen for at få informanternes og derved organisationens egne ord. Dette var med til at sikre indblik i, hvordan organisationerne anvender og forstår begreberne.

Udførsel af interviewene

Forinden udførslen af interviewene havde vi tilsendt hver informant et informationsbrev og en samtykkeerklæring, som informanterne skulle underskrive forud for interviewet. I informationsbrevet fremgik formålet med specialet, hvilke områder vi ønskede at afdække samt praktiske informationer, herunder at interviewet blev lydoptaget til videre databehandling. Hensigten med dette var at skabe gennemsigtighed for informanterne, så de på den måde var indforstået med, hvad de havde valgt at deltage i, herunder at de tydeligt var informeret omkring vilkårene.

I rekrutteringen af informanter besluttede vi, at der skulle være mulighed for, at interviewene skulle kunne uføres både fysisk eller online igennem Microsoft Teams. Vi valgte dette for at skabe større fleksibilitet for deltagerne samt for ikke at udelukke nogle informanter. Vi udførte seks interviews online og tre interviews fysisk på Aalborg Universitets campus i København. Vi var bevidste om, at udførslen af interviewene både online og fysisk kunne skabe to forskellige forudsætninger for informanterne. Derudover var vi opmærksomme på, at der kunne opstå tidspunkter, hvor det var vanskeligt at aflæse kropssprog og tyde det nonverbale sprog igennem onlineforbindelsen. Vi oplevede under de interviews der blev udført online, at vi skulle være mere opmærksomme på ikke at komme til at afbryde informanterne, da onlineforbindelsen gjorde det sværere at aflæse kropssproget, og se hvornår informanterne havde fået givet det ønskede svar til interviewspørgsmålet.

Under selve interviewet fordelte vi rollerne således, at den ene var interviewer, og den anden var suppleant. Vi valgte denne rollefordeling, så den der interviewede kunne have fuld fokus på informanten, og suppleanten kunne supplere, hvis der var noget, som interviewer overså, herunder kunne suppleanten holde styr på tid og holde overblik over, om vi havde været omkring alle de ønskede temaer. I starten af interviewet anvendte vi indledende spørgsmål for at skabe den

første kontakt og for at få informanternes umiddelbare oplevelse af de adspurgte aspekter (Kvale & Brinkmann 2015: 190). Nedenstående ses et eksempel, på hvordan vi indledende spurgte ind til de studerende for at åbne op for samtalen og for at etablere et trygt rum med plads til, at de studerende kunne bruge deres egne ord til at beskrive deres oplevelser.

Vil du fortælle lidt mere om, hvornår det er særligt godt at være på din studieretning eller på jura? (Informant 7, Julie)

Da vi kom længere ind i interviewet, anvendte vi opfølgende samt sondrende spørgsmål for at forholde os lyttende til informantens fortællinger samt for at få informanten til at uddybe deres erfaringer. Ud fra dette kunne vi forfølge informantens svar med et opfølgende spørgsmål og derved få større indsigt i, hvad informanten præcist mente i sin fortælling (Kvale & Brinkmann 2015:190, 193-194). I nedenstående eksempel forsøger interviewerens at få klarlagt, hvordan informanten oplever forventningerne og rammerne på universitetet som en del af normalen.

(...) Nu sagde du det lidt, men sådan det der med at du siger [at det er] normalen. Er det så din normal, eller er det samfundets eller er det sådan universitetets? Eller hvem er det normalen for det her? (Informant 2, Bolette)

De ovenstående eksempler fra interviewene er med til at give et indblik i hvilke overvejelser, vi har gjort os i forbindelse med udførslen af interviewet samt under og efter. Vi var i interviewet opmærksomme på vores forforståelser, hvorfor vi spurgte nysgerrigt ind til de studerendes oplevelser og fortællinger for at se om og hvilke nuancer, der er i forståelsen og oplevelsen af præstationskulturen.

Undervejs i interviewene benyttede vi os også af anerkendelsesteknikker ved brug af nik og indskudte 'mh' samt 'ja' for at lade informanten vide, at vi lyttede opmærksomt. Dette var især vigtigt for os under vores online-interviews, da informanten ikke kunne aflæse interviewerens kropssprog på samme måde, som hvis interviewet havde foregået fysisk. Ved afslutningen af interviewene var vi opmærksomme på at høre, om informanterne havde nogle opfølgende spørgsmål eller afsluttende kommentarer, de ønskede at tilføje. Dette gjorde vi for at sikre, at informanterne ikke havde noget uforløst eller andet, som de ønskede at bidrage med til interviewet ved afslutningen. Ifølge Kvale og Brinkmann er dette med til, at informanterne kan få en

afsluttende bemærkning, eller at de får stillet de spørgsmål, der kan være opstået undervejs. Dette kaldes for en debriefing (Kvale & Brinkmann 2015: 184). Under debriefingen var vi opmærksomme på at takke informanten for deres deltagelse og lade informanterne vide, at de under hele processen er velkomne til at tage kontakt igen.

Præsentation af informanter

Empirien, der er indsamlet til specialet, består af 9 interviews, som udgør 7 interviews med kvindelige studerende i alderen 24-34 år og 2 faglige interviews, med henholdsvis Studenterrådgivningen og DSF. Det er ikke formålet med specialet at finde årsager eller løsninger til de udfordringer, der opleves i præstationskulturen, men et ønske om at undersøge, hvordan kvinder på kandidatuddannelserne i en bestemt aldersgruppe oplever præstationskulturen, og de begrundelser der er til grund for dette.

I det nedenstående præsenteres først de syv kvindelige studerende informanter. I specialet fremtræder informanterne anonymiseret. Informanterne fremtræder anonyme for at følge de forskningsetiske principper, herunder er det fremlagt for de studerende, at de optræder med anonyme navne (Carlsen 2018: 262-263). Yderligere skaber anonymiseringen en tryghed for de studerende i at kunne dele følsomme emner og personlige oplevelser med os i forbindelse med præstationskulturen. Universiteterne og studieretningerne er ikke anonymiserede, da vi har vurderet, at studieretningerne er så store, at det ikke ville være muligt at finde tilbage til informanterne.

Informanter	Alder	Uddannelse
<i>Informant 1</i> Anna	26	Kandidat i Socialvidenskab og psykologi, Roskilde Universitet (Færdiguddannet i januar 2023)
<i>Informant 2</i> Bolette	25	Cand.merc indenfor Global Marketing and Consumer Culture, Syddansk Universitet
<i>Informant 3</i> Katrine	29	Kandidat i Sociologi, Københavns Universitet (Færdiguddannet i januar 2023)
<i>Informant 4</i> Sanne	24	Kandidat i Jura, Københavns Universitet
<i>Informant 5</i>	34	Kandidat Software Design, IT Universitetet

Mathilde		(I gang med speciale)
Informant 6 Ditte	26	Kandidat i Pædagogisk Psykologi, DPU Aarhus Universitet (I gang med speciale)
Informant 7 Julie	24	Kandidat i Jura, Københavns Universitet

Nedenstående præsenteres de to organisationer, der er bidrager med perspektiver på præsentationskulturen.

Informanter	Organisation
Afdelingsleder København Rosa Vikmann Pedersen	Studenterrådgivningen
Socialpolitisk ansvarlig Michella Ravn	Danske Studerendes Fællesråd (DSF)

Afdelingsleder for Studenterrådgivningen Rosa Vikmann Pedersen og Socialpolitisk ansvarlig Michella Ravn fra DSF fremtræder ikke anonymt i specialet. Vi har i processen sikret os mundtligt og skriftligt samtykke for at være sikre på, at informanterne var indforståede med dette. Michella og Rosa fremtræder ikke anonymiserede, da de taler på vegne af deres organisationer, herunder at det er organisationer der er med i debatten omkring præstationskulturen og taler åbent om deres synspunkter. Vi har vurderet, at det skaber en større pålidelighed til specialet og informanternes udsagn omkring præstationskulturen, at de faglige informanterne og organisationerne ikke fremtræder anonymt.

Afdelingsleder Rosa Vikmann Pedersen fremtræder i specialet med fulde navn, for at adskille sig fra teoretikerne, da de har enslydende navne.

Transskribering og bearbejdning af data

Efter indhentelse af den relevante empiri, valgte vi at transskribere vores empiri. Brinkmann og Tanggaard beskriver hvordan det talte sprog adskiller sig fra det skriftlige sprog, samt at der i transskriberingen fryses noget dynamisk, som kun opleves i det levende mundtlige sprog (Brinkmann & Tanggaard 2020:50). Dette kan have en betydning for, at dynamikken, der opstår i interviewsituationen, aldrig ville kunne komme med i transskriberingen. For at mindske

tidsforbruget benyttede vi transskribering igennem online Microsoft Office, hvor vi tilføjede lydfilen fra interviewet og herefter producerede Microsoft Office en grovskitse af transskriberingerne. Vi fordelte efterfølgende interviewene mellem os, hvor vi genhørte og rettede transskriberingen til for at sikre kvaliteten samt for at fange eventuelle fejl og mangler i grovskitsen fra Microsoft Office. Det var vigtigt for os at få en præcis transskribering, da empirien danner grundlag for vores analyse. Vi ønskede, at transskriberingerne blev så ensartede som muligt, hvorfor vi inden transskriberingen aftalte, hvad der var vigtigt for os at få med. Vi valgte at udelade at transskribere de steder, hvor informanterne siger ord som ‘*øh*’, medmindre vi vurderede, at det havde en væsentlig betydning for det sagte. Herunder besluttede vi at udelade at transskribere, når interviewer sagde ‘*ja*’ eller ‘*mh*’ hvis det var midt i informanternes talestrøm. Vi valgte at udelukke disse parametre da vi ikke finder dem relevant for analysen.

Under transskriberingen, kodningen og anvendelsen af citater i specialet har vi været opmærksomme på læsevenligheden. Vi har øget læsevenligheden i citaterne ved at fjerne dobbelt ord og gentagelser.

“(…) der er rigtig mange forskellige udvalg, som jeg ikke sådan har haft overhovedet overskud til at engagere mig i, så på den måde er det ret fint men jeg, men jeg vil sige på selve den studieretning jeg er på der er ikke så meget sådan socialt (...)” (Informant 5, Mathilde)

Her ses et eksempel fra Mathilde, hvor vi illustrerer, hvordan vi øger læsevenligheden, uden at manipulere det sagte.

“(…) der er rigtig mange forskellige udvalg, som jeg ikke har haft overhovedet overskud til at engagere mig i, så på den måde er det ret fint, men jeg vil sige på selve den studieretning jeg er på, der er ikke så meget socialt (...)” (Informant 5, Mathilde)

I bearbejdning af data, har vi kodet efter den åbne empiridrevne kodning, hvor vi har kigget efter empirinære temaer med fokus på at kunne danne temaer ud fra koder, der omkredser indholdet i data (Olesen & Carlsen 2018: 175). Efterfølgende oprettede vi tre overordnede tema, som var i overensstemmelse med temaerne i litteraturgennemgangen; *forventninger*, *ensomhed* og

præstation. Disse temaer kigger vi efter i empirien for at besvare specialets problemstilling og arbejds spørgsmål.

Etiske overvejelser

I specialet ønsker vi at tydeliggøre de etiske overvejelser, vi har gjort os. Brinkmann beskriver ”*et grundlæggende etisk problemfelt angår det forhold, at kvalitativ forskning ofte handler om menneskers personlige liv og erfaringer og placerer private ytringer i en offentlig arena*” (Brinkmann & Tanggaard 2020: 581). Denne forståelse illustrerer den sårbarhed, der kan være i specialets emne, hvor særligt de studerende deler personlige oplevelser og erfaringer.

I udarbejdelsen af specialet har vi gjort os etiske overvejelser i forhold til samtykke, anonymitet, mental og psykisk stress og ubehag ved interviewsituationen. I forbindelse med at der foretages interviews, har vi gjort os etiske overvejelser i forhold til, at oplevelserne omkring præstationskulturen og forskningsteamet omkring ensomhed kan blive personligt og kommer tæt på informanternes egne erfaringer og for nogle opleves som grænseoverskridende at snakke om. Dertil har vi gjort os overvejelser i forhold til, hvis vi oplevede, at nogle af informanterne oplevede at blive berørt eller oplevede ubehag. Hertil er etikken medvirkende til at skabe refleksioner hos forskeren i forhold til de etiske overvejelser og beslutninger, der kan være i forbindelse med specialets undersøgelser (Kvale & Brinkmann 2015: 111). Efter udførslen af et interview med én studerende som blev berørt af emnet, lavede vi en debriefing med fokus på at afslutte interviewet på en ordentlig måde uden at det blev lydoptaget. I debriefingen var vi opmærksomme på informanten og vigtigheden af at mærke, at hun var okay samt at gøre hende opmærksomme på, at hun til hver en tid kunne trække sig.

Yderligere har vi i udarbejdelsen af specialet gjort os etiske overvejelser omkring informanternes anonymitet, idet de studerende og de faglige organisationer i specialet ikke har samme anonymitet. Dette skyldes, at vi ønskede at kunne referere direkte til informanten med navn, både fra DSF og Studenterrådgivningen for at skabe en større validitet og transparens i specialet. Vi ønskede med de studerende at værne om deres anonymitet, hvorfor de er præsenteret med tilfældige navne.

Kvalitetssikring af specialet

Ud fra Kvale og Brinkmann bør sikring af valideringen ikke kun begrænse sig til én enkel fase i en opgave, men derimod løbende være i fokus (Kvale & Brinkmann 2009: 267). I specialets metodeafsnit har vi har stillet nye spørgsmål, reflekteret og fortolket den viden, vi har erfaret. Vi

har været opmærksomme på validiteten i form af at vurdere, om dét vi undersøger, også er dét vi har til formål, og som vi har beskrevet i vores metode.

I forståelsen af validiteten i specialet, er det vigtigt at se på specialets metodiske overvejelser, og om disse overvejelser har kunne frembringe valid information omkring oplevelsen og forståelsen af præstationskulturen, hos kvindelige kandidatstuderende (Ibid. 2009: 287). Gennem hele specialet har vi forsøgt at skabe gennemsigtighed for de metodiske valg og argumentere for til- og fravalg, for at skabe valide resultater. Ifølge Kvale og Brinkmann handler validiteten omkring kvaliteten i det udførte arbejde som er udført under hele processen. Validitet beskriver specialets gyldighed, herunder undersøgelserne af specialets problemstillinger i forhold til hvor nuancerne i præstationskulturen findes (Olsen & Monrad 2018: 299-300). Metodeafsnittet er derved medbestemmende for, hvorvidt vi kan skabe grundlag for vores udsagn, samt hvordan disse kan vurderes som kvalificeret og videnskabelig viden (Bjerg & Villadsen 2008:13-14). Gennem vores valg af videnskabsteoretisk retning, hermeneutikken, lader vi empirien og informanternes erfaringer fylde. Herunder har vi, for at kunne forstå de kvindelige studerendes oplevelser af præstationskulturen, tilegnet os viden fra teoretiske retninger og andre undersøgelser, for at kunne afdække feltet og dermed være med til at skabe en forståelse og validitet i vores undersøgelse. Specialets resultater repræsenterer gyldighed for de syv informanter, der deltog. Da præstationskulturen opleves individuelt, kan det være svært at konkludere, hvordan det ville se ud for en større population. Vi vurderer dog, at ud fra undersøgelsens konklusioner, at der er validitet i specialets resultater.

Reliabiliteten ses som specialets pålidelighed, herunder nøjagtigheden i, hvordan behandlingen og indsamlingen af empirien er gennemført. Reliabiliteten kan påvirkes af, hvordan interviewspørgsmålene har været formuleret, samt om spørgsmålene har været tydelige og forståelige i udførelsen af interviewene (Olesen & Monrad 2018:302). I udarbejdelsen af interviewguiden har vi været opmærksomme på formuleringer, samt tydeligheden i spørgsmålene for at skabe større reliabilitet for undersøgelsen. I tråd med vores hermeneutiske tilgang har vi under udførelsen af interviewene været opmærksomme på, at informanterne kunne udfolde deres erfaringer og fortællinger. Dette har også været med til at skabe en sikkerhed for, at informanterne havde forstået spørgsmålene korrekt (Ibid. 2018: 302). Reliabiliteten påvirkes af den systematiske kodning, der er foretaget af den indsamlede empiri (Ibid. 2018: 302). Reliabiliteten i specialet

vurderes at være styrket ved, at der er foretaget en systematisk åben empiri-drevet kodning. Der er i den åbne kodning skabt en nysgerrighed overfor, hvad der fylder i interviewene.

Kapitel 5 - Specialets teoretiske udgangspunkt

Hartmut Rosa

Den tyske Professor i sociologi Hartmut Rosa udgiver i 2014 bogen *Fremmedgørelse og acceleration* efterfulgt af bogen *Resonans – en sociologi om forholdet til verden*. De to teoretiske retninger anvendes i analysen for at belyse de udfordringer og nuancer, der er i præstationskulturen. Herunder hvordan de studerende forstår og oplever præstationskulturen. Nedenfor redegøres for Rosas teoretiske forståelse omkring *Acceleration* samt *Resonans*. Tillige udfoldes teorien under analyseafsnittet.

Acceleration og fremmedgørelse

Rosa fremlægger i bogen *Fremmedgørelse og acceleration* fra 2014, hvordan der ses en tiltagende grad af acceleration i forskellige aspekter af nutidens samfund. Teorien omhandler social acceleration og fremmedgørelse og betragtes som kritisk, blandt andet fordi den tiltagende acceleration og hastighed i samfundet fører til større fremmedgørelse for det enkelte individ (Rosa 2014:7-9). Rosa påpeger, hvordan der i sociale fænomener sker acceleration, heri nævnes eksempler som povernaps og speed-dating, hvor det ses, at der sker en hastighedsforøgelse (Ibid. 2014: 20). I forståelsen af mekanismerne bag denne acceleration, har Rosa fokus på tre kategorier af acceleration. Den første kategori er den *teknologiske acceleration*, som handler om at der i de senere år er sket en udvikling og en tempoforøgelse indenfor det teknologiske område (Ibid. 2014:21). Den anden kategori er *acceleration af social forandring*, som handler om ‘acceleration af samfundet’, der beskriver dét forandringstempo, der omhandler livsstile, værdier og sociale relationer. I den sidste kategori er det *acceleration af livstempo*, som omhandler individets følelse af manglende tid (Ibid. 2014:13-26). I specialets analyse anvendes disse kategorier til at få et indblik i hvilke faktorer, der er med til at skabe præstationskulturen og de udfordringer, der medfølger.

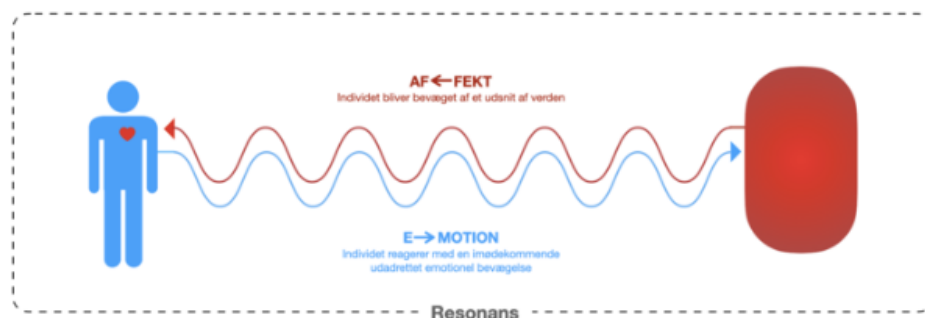
I teorien beskriver Rosa to drivkræfter som belyser, hvorfor der er acceleration i samfundet, herunder hvordan at det moderne samfund er fanget i accelerationsprocessen. De to drivkræfter der omtales i teorien, er konkurrence og løftet om evighed. I analysen anvendes kun drivkraften om konkurrence. Rosa anser konkurrencen som en central drivkraft, som har indflydelse på, hvordan individerne gebærder sig i uddannelse, arbejdsliv og succes (Ibid. 2014:34). Rosa mener, at “det grundlæggende allokationsprincip i næsten alle sfærer af det moderne samfundsliv være

baseret på konkurrencens logik.” (Ibid. 2014: 34). Konkurrencens sammenhæng til det moderne samfund bliver mere udtalt, og der kommer et større fokus på det enkelte individs oplevelse. I specialet vil teorien blive inddraget for at belyse og forklare hvordan de kvindelige studerende forstår præstationskulturen på deres pågældende studie. Teorien vil blandt andet blive anvendt til at forklare den tempoforøgelse, som udmønter sig i det pres, som de studerende oplever og forstår. Herunder hvordan accelerationen anvendes til at forklare de grundstrukturer, der er i uddannelsessystemet, og som er med til at skabe pres og forventninger.

Resonans

Resonans er viderebygningen af Rosas bog *Fremmedgørelse og acceleration* fra 2014. “*Hvis acceleration er problemet, er resonans måske løsningen*”. Sådan beskriver Rosa synet på resonans og hvilken betydning han mener, det har for samfundet (Rosa 2021:a12). Rosa forsøger med resonansteorien at få et blik på, hvordan vejen til det gode liv kan se ud, herunder hvordan genklang kan skabe livsglæde, balance og ro.

Rosa har fået inspiration til begrebet 'resonans' i naturvidenskabens verden, hvor resonans beskrives som medsvingninger (Lindgreen u.å.). Rosa beskriver, hvordan mennesker er bundet op af resonansrelationer, og hvordan individer gennem livet samler på resonanserfaringer, herunder hvordan mennesker oplever vibrationer i verden. Yderligere beskriver Rosa, hvordan resonans dannes af affekt og emotion, interesse og forventninger til egen formåen, hvor verden og individet gensidigt transformerer og berører hinanden (Rosa 2021a:224-244).

(Lindgreen u.å.)

I teorien anvendes der tre dimensioner af resonansrelationerne, herunder den horisontale, diagonale og vertikale dimension. Den horisontale dimension dækker over sociale relationer, venskaber, politiske og intime relationer, hvorimod den diagonale resonans omfatter relationer til

genstande, som indebærer f.eks. arbejde eller skole. Den sidste dimension er den vertikale, som omfatter forholdet til verden og livet som helhed (Rosa 2021b: 225). I specialet vil den horisontale og diagonale dimension blive inddraget i analysen. Under den horisontale dimension, har Rosa også fokus på forventninger til egen formåen. Teorien beskriver, hvordan forventningerne til egen formåen kan have en indflydelse på, hvordan verden opleves, herunder hvordan høj egen formåen kan føre til vellykket indlæring, bedre sundhedstilstand og tilfredshed i livet (Rosa 2021a:225). Modsat ved lavere forventninger til egen formåen, kan der ses større tilbagetrækning, faldende engagement og stigende utilfredshed.

Rosa som er elev af den tyske professor og filosof Axel Honneth, læner sig med resonans op ad anerkendelsesteorien (Rosa 2014: 8). Resonansteorien går ifølge Rosa udover anerkendelsesteorien ved at forsøge at gribe og forklare de håb, længsler, behov og erfaringer af frustrationer, som individet oplever (Rosa 2021a: 279). Resonans kan ikke forfordes eller tildeles på samme måde som anerkendelse kan. Rosa beskriver, hvordan individet, set fra anerkendelsesperspektivet, kan forlange at blive retsligt respekteret og socialt anset samt omsorgsfuldt behandlet af sine omgivelser modsat resonans som ikke forfordes (Ibid. 2021a: 280).

I specialet vil Rosas teori om resonans blive anvendt til at belyse de studerendes oplevelser af at gå på en lang videregående uddannelse, herunder hvordan nuancerne og udfordringer træder frem i præstationskulturen, gennem resonans. Samtidig kan teorien bidrage til et teoretisk fokus på løsningen af den accelerationskultur der er omkring at være studerende.

[Richard Sennett – Det senmoderne samfund](#)

Den amerikanske sociolog og senmodernitets teoretiker Richard Sennett har i hans bog *Det fleksible menneske* fokus på arbejdsmarkedets udfordringer, herunder hvordan det er muligt at realisere langsigtede mål, når det moderne samfund bestræber sig efter kortsigtede mål og i små tidshorisonter (Sennett 1999:9). Arbejdsmarkedet kræver i højere grad end tidligere, at individerne er mobile og omstillingsparate. I Sennetts teori omkring arbejdsmarkedets udfordringer, er der fokus på, at arbejdsmarkedet i højere grad end tidligere kræver, at individet er fleksibelt for at kunne passe ind. Yderligere er fokus på, at én af de forudsætninger for at individer oplever at være frie, kræver at man er omstillingsparat. Sennett præsenterer i hans teori psykologen Amos Tversky,

som fokuserer på tabet, dette tab anvendes til at beskrive hvordan individer er mere modtagelige overfor negativ end positive stimuli (Ibid. 1999:89).

Vi anvender Sennetts syn på arbejdsmarkedets udfordringer, og omsætter disse til de studerende, og dét at gå på en længere videregående uddannelse. Sennett har et stort fokus på succes og risiko, herunder hvordan succes ikke nødvendigvis er lig med ambitioner, men succes består derimod i at undgå at blive stillet til regnskab. Dertil beskriver Sennett, at der ikke er en objektiv målestok for, hvornår noget er et godt stykke arbejde (Ibid. 1999: 85). I *Det fleksible menneske* har Sennett øje for, hvordan dét at løbe risiko, er blevet en del af en daglig nødvendighed, som mennesker lever med. Samtidig beskriver han hvordan, at risiko er et spørgsmål om at bevæge sig fra én position til en anden (Ibid. 1999: 92). Sennett mener, at det senmoderne samfund er præget af fleksibilitet, som har betydning for forventninger til den enkelte, herunder hvordan individet lever op til de forventninger der stilles (Ibid. 1999: 47).

Anders Petersen - Præstationskultur

Petersen har i sin forskning undersøgt det moderne menneskes liv, herunder de udfordringer der hører med. I bogen *Præstationskultur* fra 2016 skildrer Petersen hvordan det store fokus på præstationer kan få depression til at "blomstre" i samfundet. Dertil er bogen med til at sætte spørgsmålstejn ved, hvordan moderne mennesker lever deres liv i dag.

Petersen sammenligner præstationskulturen med den kultur, der eksisterer i sportsverdenen, hvor der gennem mange år har været et fokus på at skulle præstere for at kunne nå til tops (Petersen 2016: 60). Hertil beskriver Petersen, hvordan det har været anset som en selvfølgelighed, at vinderen må lide for at kunne tage sejren. Dette kan i dag overføres til de studerende, som kæmper og presser sig selv for at få gode karakterer, få relevante studiejob og bibeholde deres sociale relationer. "*Præstation er blevet en primær social kompetence og dermed et grundlæggende socialiseringsparameter*" (Ibid. 2016: 62). Petersen anser den udvikling, der har været i samfundet, som central, og som grundlæggende for socialiseringsparadigmet, hvortil præstationssamfundet i høj grad er blevet norm- og regelstyret (Ibid. 2016: 62). Teorien anvendes igennem specialet til at belyse præstationskulturen og de mange nuancer samt udfordringer der følger med præstationskulturen

Kapitel 6 – Analyse

Formålet med specialets analyse er at besvare den opstillede problemformulering. I kapitlet tager vi afsæt i de mest interessante og fremtrædende empiriske fund fra vores dataindsamling. I analysen inddrager vi således perspektiver og citater fra den indsamlede empiri fra både studerende og de faglige organisationer og kobler det sammen med eksisterende litteratur og den udvalgte teori.

Analysen er opdelt i to analyseafsnit. Første analyseafsnit er en etablering af præstationskulturen, herunder en analyse af, hvordan de studerende forstår præstationskulturen på de videregående uddannelser. I andet analyseafsnit analyseres hvilke udfordringer og nuancer, de studerende oplever i præstationskulturen. I dette afsnit ønsker vi at fremstille og analysere, hvordan karakteren har betydning for de studerende, de potentielle arbejdsgivers rolle, fællesskaberne på universiteterne samt de rammer, der er for de studerende.

Præstationskulturens eksistens påvirker unge studerende på de lange videregående uddannelser og kan ses som et vidtrækkende og kompliceret problem, som rammer mange. Vores analysefokus er at udfolde de tematikker, vi finder mest interessante og relevante for specialets emne. I dette ønsker vi at udfolde hvordan kvindernes oplevelser og håndtering af præstationskulturen på kandidatuddannelserne er fremtrædende, hvilket bidrager med viden om de sociale problemstillinger, som præstationskulturen kan føre med sig.

Vores tilgang til analysen er på makro niveau, hvor samfundskonteksten bringes i spil fra de udvalgte teorier. Ydermere er vores tilgang til analysen på mikro niveau der hvor de studerendes oplevelser af præsentationskulturen og erfaringer skaber en større forståelse for hvilke udfordringer og nuancerne der er i kulturen.

Analyse 1

Første afsnit har til formål at udfolde de kvindelige studerendes individuelle og subjektive forståelser af præstationskulturen. Hertil anvendes eksisterende litteratur samt Rosas syn på fremmedgørelse og Petersens teori og syn på præstationskulturen for at tydeliggøre hvordan de kvindelige studerende forstår og oplever denne kultur.

Etablering af kulturen

Der kan være mange forståelser og meninger om præstationskulturen, og hvordan den konkret manifesterer sig i samfundet og hos det enkelte individ. Herunder forskellige opfattelser og nuancer af, hvordan præstationskulturen påvirker oplevelsen af at være studerende på en lang videregående uddannelse. Gennem problemfeltet og litteraturgennemgangen har vi vist hvordan præstationskulturen fylder og påvirker studerende på længere videregående uddannelser. Dertil er præstationskulturen gennem flere teoretikere og medier blevet belyst i forhold til det store pres og forventninger der er til studerende. Sennett beskriver, at vi lever i et kortsigtet samfund, hvor der er fokus på at handle hurtigt med afsæt i fleksibilitet, omstillingsparathed og evnen til at vise forandringsvillighed (Sennett 1999: 29). Dette taler ind i en opfattelse af en kultur, hvor studerende skal være villige og fleksible til at tilpasse sig uddannelsessystemerne samt de krav og forventninger der stilles herfra. Samtidig har Petersen beskrevet og beskæftiget sig med præstationskulturen, og han sammenligner den nuværende præstationskultur med præstationskulturen der har eksisteret indenfor sportens verden i mange år. Heri uddyber Petersen den kultur, hvor hårdt arbejde samt at forme sit liv, er medvirkende til, at der kan opnås store sejre (Petersen 2016: 60).

“(...) En kultur der understøtter hyldesten og fejringen af store bedrifter og sejre. En kultur, hvor det anses som ret og rimeligt, at vinderne får medaljer, trofæer, anerkendelse og status og bliver feterede stjerner, som alle andre ser op til (...)” (Petersen 2016:60)

Petersens syn på præstationskulturen illustrerer en kultur, hvor vi hylder og fejrer de bedste indenfor deres felt, herunder hvordan det kræver flid og hårdt at arbejde at nå til tops (Ibid. 2016:60-61). Det er i præstationskulturens præmis, at mennesker må ofre sig i nogle aspekter af tilværelser, f.eks. det sociale liv, for at styrke andre aspekter såsom uddannelse og karakterer. Hertil beskriver Petersen, hvordan præstationskulturens fokus har flyttet sig væk fra sportens verden til et mere samfundsmæssigt kredsløb (Ibid. 2016:62). Et samfund, der kræver at individet indfinder sig under nogle fastlagte idealer, hvor selvdisciplinering vægtes højt. Præstationssamfundet, som vi ser det i dag, er styret af regler og normer, som kan være svære at efterleve. Der dikteres, hvordan individer skal præstere på flere parameteret, samtidig med at individet skal stå imod livets udfordringen med overskud og smil (Ibid. 2016:64). Ifølge Center For Ungdomsforskning kan de øgede forventninger og krav være med til at påvirke de studerendes trivsel (Katznelson et al., 2022: 109).

I specialets empiri fremgår der af informanternes udsagn forskellige forståelser omkring præstationskulturen. Informanten Sanne, som til dagligt læser en kandidat i Jura, beskriver hvad hun forstår ved den kultur, hun oplever på universiteterne.

”Jamen altså det er jo en (...) kultur hvor (...) det gælder om at det skal det skal gå hurtigt. Og (...) det at det skal gå hurtigt skal ikke gå ud over kvaliteten, og det kan nogle gange godt, synes jeg, være sådan lidt mismatch.” (Informant 4, Sanne).

Et centralt element i Sannes forståelse af præstationskulturen er, at hun oplever en kultur hvor det skal gå hurtigt. Sanne fortæller videre i interviewet, at hun finder det svært at balancere dette mismatch, som hun oplever, der opstår i balancen mellem kvalitet og hastighed på universiteterne. Sanne uddyber videre i interviewet, at hun føler at forventningen er, at det både skal gå stærkt, og at de studerende samtidig skal være dygtige, have et socialt liv og helst ikke være deprimeret og kede af det (Informant 4, Sanne). I dette kan der ses et dilemma omkring at være studerende, hvor det ses, at der er forventninger om, at de studerende skal følge med samfundets udvikling i højt tempo og samtidig have fokus på deres eget velvære og sociale liv. Afdelingsleder for Studenterrådgivningen København, Rosa Vikmann Pedersen, fortæller hvordan Studenterrådgivningen oplever trivsel og mistrivsel, og at særligt for kandidatstuderende fylder deres egne forventninger.

“(...) ikke at føle sig sikker i sine egne evner, kan jeg det her, ved jeg hvad jeg vil, ja altså både kan jeg mit studie, er min akademiske tænkning solid nok, kan jeg lave de rigtige analyser. Det er der noget klassisk i (...)” (Informant 8, Rosa Vikmann Pedersen).

Det ovenstående citat kan sættes i relation til de højere forventninger der hører med i dilemmaet omkring kvalitet, tempo og høje forventninger til at præstere. Samtidig afslutter Rosa Vikmann Pedersen med, at *“det er der noget klassisk i”*, som kan tolkes, at det er en general oplevelse som rådgiverne ved Studenterrådgivningen møder hos de studerende, de har samtaler med. I teorien om social acceleration påtaler Rosa det moderne menneskes oplevelse af at være i en konstant tidsnød, herunder accelerationen af livstempoet (Rosa 2014: 20). Sanne beskriver hendes møde med præstationskulturen som en kultur, hvor det skal gå hurtigt. Ifølge Rosa anses Sannes møde med præstationskulturen som den subjektive tilgang, der beskriver hvordan mennesket oplever, at tiden går hurtigere og opleves som at være under et konstant tidspres (Ibid. 2014: 26-27). Dette taler ind i Sannes opfattelse af, at det øgede tempo og kvalitet ikke hænger sammen. Sannes oplevelse med

præstationskulturen er én måde at forstå, hvordan præstationskulturen præger studerende på kandidatuddannelser.

Præstationskulturen kan opleves gennem en følelse af at være presset. Mathilde beskriver, hvordan hun oplever at være presset i forbindelse med at skulle færdiggøre sin kandidat i Software design. *”Jamen der oplever jeg helt klart, at der er et pres på, at man skal blive hurtigt færdig og man skal igennem”* (Informant 5, Mathilde). Mathildes oplevelse kan sammenlignes med Sannes, hvor der ud fra Sannes beskrivelse opstår et mismatch. Denne beskrivelse kan overføres til Mathilde, som beskriver hvordan dét at skulle hurtigt gennem uddannelsessystemet kan opleves som værende presset. Dette taler ind i den forskning, der er foretaget af Katznelson, Pless og Gorlich, hvor de beskriver, hvordan der ses en tydelig kobling mellem tidspres, øget tempo og uddannelsesmæssige sammenhænge.

“Der er derfor tale om en form for institutionel acceleration i uddannelse, da tempoet i uddannelsessystemet sammen med et betydeligt præstationsfokus spiller en væsentlig rolle i relation til de unges mistrivsel” (Katznelson et al., 2022: 86).

Disse eksempler er med til at belyse følelsen af, hvordan det øgede tempo i uddannelsessystemet kan opleves som et pres hos de studerende. Rosa beskriver, hvordan acceleration af livstempoet involverer følelsen af mangel på tid samt at være i et tidspres (Rosa 2014: 27). Dette kan tolkes som følelsen af at være presset, herunder kan informanternes fortællinger ses som et udtryk for den subjektive tilgang, hvor de studerende befinder sig i en kultur, hvor der er et rodfæstet tidspres omkring, at tingene skal foregå i et højt tempo. Det taler ind i de studerendes oplevelse af det øgede tempo, der er i samfundet og i præstationskulturen.

Præstationskulturen er individuel og kan derved opleves på mange forskellige måder og med mange nuancer ud fra hvilket menneske, der er vidne til kulturen. Samtidig med at Sanne beskriver hvordan der opleves et mismatch mellem det øgede tempo, forventningerne der følger med og kvaliteten, er hun meget bevidst omkring præstationskulturens påvirkning.

”Jeg tror bare at, ja altså det der med at det nogle gange godt kan blive blæst lidt op med præstationer og sådan noget. Jeg tror også, det er jo meget hvad man selv gør det til (...).” (Informant 4, Sanne)

Dette taler ind i de mange nuancer, opfattelser og oplevelser der kan være af præstationskulturen, hvor studerende også kan opleve modsatrettede følelser i forhold til, hvordan det er at befinde sig i et samfund med fokus på præstationer. I det ovenstående citat fortæller Sanne, hvordan præstationskulturen kan opleves at blive gjort til mere end hvad den er. Ud fra Petersens beskrivelser er præstationssamfundet blevet gjort til sociale regler, som har spredt sig ud over alle samfundslag (Petersen 2016: 68). Der kan argumenteres for, ud fra Sannes synspunkt, at de sociale regler kan tolkes og opfattes forskelligt ud fra hvilket individ, det står overfor, herunder at kulturen er hvad den gøres til. Yderligere fremstiller Petersen, at det ikke er op til det enkelte individ, om individet ønsker at følge med på præstationssamfundets præmisser, men at det enkelte individ må indfinde sig med, at der til præstationskulturens hører ofringer i tilværelsen, som kan føre til styrkelse af andre (Ibid. 2016: 61: 136).

De studerendes oplevelser

Specialets empiri viser, at det er meget individuelt, hvad der fylder for de studerende på de videregående uddannelser, samtidig ses der i empirien nogle sammentræf. I empirien ses det, at alle syv informanter oplever at føle sig pressede. Dette omfatter både privatlivet og på universiteterne (Bilag 1). Dette pres, som de studerende mærker på universiteterne, kan i sidste ende være med til at påvirke de studerendes trivsel. Katznelson, Pless og Görlich beskriver, hvordan unge mennesker skaber et stort pres for sig selv i forhold til deres individuelle præstationer samtidig med, at de står til ansvar for deres egne succeser og udfordringer (Katznelson et al., 2022: 118). Afdelingsleder for Studenterrådgivningen, Rosa Vikmann Pedersen, beskriver hvordan Studenterrådgivningen forstår præstationskulturen *“Præstation, det er et ord (...), der er mange studerende, der identificerer sig som havende sådanne problemer omkring præstationspres eller præstationskultur.”* (Informant 8, Rosa Vikmann Pedersen). Ligeledes beskriver Michella Ravn fra DSF hvordan de forstår præstationskulturen blandt de studerende.

“Altså vi forstår jo nok den (...) negative del af det, altså det der med jamen er ens medstuderende i virkeligheden konkurrenter (...) sådan den der forestilling om går alle egentlig rundt og altså har styr på det hele, kontrol på det hele og får alle de gode karakterer og samtidig kan passe venner og familie og studiejob (...) hvis man går rundt som individer og forestiller sig, at alle andre egentlig har styr på det, så føler man ligesom også man skal leve op til det for at passe ind (...)” (Informant 9, Michella Ravn).

Citaterne fra både Studenterrådgivningen og DSF taler ind i, hvordan de oplever en kultur, hvor de studerende har udfordringer med at præstere for at være i en lige konkurrence med deres medstuderende. Samtidig kan præstationskulturen også vise sig ved, at de unge fokuserer på at skulle 'passe ind' og 'have styr på det'. Denne forståelse af, hvordan de studerende identificerer sig med præstationskulturen, ses også hos de studerende.

Studerende i Softwaredesign, Mathilde, beskriver oplevelsen af at være presset på sit studie, samt hvordan hun bruger meget tid på at lære de pågældende fag. Mathilde oplever, at dette resulterer i, at der ikke er særlig meget tid tilovers til hendes fritidsinteresser og sociale relationer.

”Så jeg er sådan meget glad for, at jeg trods alt er kommet igennem, selvom at sådan altså min kæreste har for eksempel sagt vi laver aldrig noget (...) altså vi bor sammen nu, men han føler ikke han ser mig fordi at det er så travlt, så det er sådan rimelig intenst.”
(Informant 5, Mathilde).

Mathildes oplevelse af, hvordan hun ikke føler hun har tid til sin kæreste taler ind i Petersens beskrivelse af præstationssamfundet som et samfund, hvor selvdisciplinering er i førersædet for de studerede (Petersen 2016:62). Dette ses idet Mathilde er nødsaget til at prioritere hendes studier over tid med hendes kæreste, hvilket kræver stor selvdisciplinering. Samtidig strider oplevelsen af ikke at have tid til sine nærmeste imod fokuset i præstationskulturen, hvor man skal præstere på alle niveauer, som Mathilde ikke føler hun kan, og derfor må fokusere på sine studier fremfor sin kæreste. Endvidere kan oplevelsen forstås ud fra Rosas acceleration af social forandring, som beskriver, hvordan forandringstempoet i forhold til livsstil og sociale relationer ændres, idet der sker en tempoforøgelse (Rosa 2014:23). Mathildes oplevelse af, at hun ikke tilbringer nok tid med sin kæreste kan beskrives som acceleration af social forandring. Mathildes studie er præget af acceleration i form af, at den læringskurve, de studerende oplever, idet de bliver optaget på et studie uden grundlæggende kendskab til IT og derfor, skal lære meget på kort tid. Der kan argumenteres for, at der sker en acceleration af de sociale forandringer i informantens sociale relationer, som her ses at gå udover den kvalitetstid hun har med sin kæreste. Dette taler ind i, hvordan den sociale acceleration på studiet påvirker et aspekt af informantens liv, og dette har samtidig en indirekte effekt på hendes sociale relationer, som har en betydning for den livsstil, hun lever. Mathildes oplevelse af, hvordan præstationskulturen og accelerationen er, er med til at give et indblik i, hvordan kulturen kan føles for dem, som er i midten af det.

Sociale mediers påvirkning

Præstationskulturen mærkes også af de studerende gennem de sociale medier, herunder hvordan accelerationen og udviklingen i teknologien bidrager til, at de studerende f.eks. igennem sociale medier kan sammenligne sig med hinanden. I en vis kontekst, så kan det antages, at det skaber en form for konkurrence. Bolette fortæller, at hun oplever et pres fra de sociale medier og fortæller hvordan, hun oplever dette:

”Jeg kan godt være sådan (...) vi har været i en eksamensperiode, og jeg følger nogle fra mit studie, og jeg så siger ‘okay, nu kan jeg ikke læse mere til eksamen’, og jeg så går ind på Instagram og ser en story af én der bare sidder og læser, så er jeg sådan lidt ‘nå okay jamen så bliver jeg nok også nødt til at gøre det’ eller i hvert fald føler mig forkert eller et eller andet, på den måde” (Informant 2, Bolette).

Denne oplevelse taler ind i et centralt element i accelerationsprocessen, den teknologiske acceleration, som beskriver den tempoforøgelse, der sker indenfor det teknologiske område. Rosa beskriver hvordan den teknologiske acceleration har stor indflydelse på den sociale virkelighed, som individet befinder sig i (Rosa 2014: 21). Beskrivelsen af den teknologiske acceleration taler ind i Bolettes oplevelse af at føle sig nødsaget til at læse videre, selvom hun egentligt havde brug for en pause. Udviklingen i samfundet gør, at teknologien, herunder særligt de sociale medier, er et centralt element ift. at påvirke livstempoet og skabe et pres for de studerende. Det kan anses, at den teknologiske acceleration udgør internettet og den fremgang, der har været indenfor sociale medier. Især sociale medier er med til at skabe en mulighed for, at individet altid har en let adgang til at være online og tage del i den virtuelle verden, som udspiller sig. Det kan anses, at Bolette oplever et pres fra sociale medier, som er udløst af udviklingen i den teknologiske acceleration. Det pres Bolette oplever, udspiller sig ikke blot fysisk på universitetet, men presset siver langsomt ind i hendes privatliv, når hun går på de sociale medier. Den teknologiske acceleration udfolder sig ved, at der er en hurtigere og større tilgængelighed til f.eks. sociale medier. Det fremgår af en rapport fra Medierådet for børn og unge, at måden hvorpå unge mennesker anvender sociale medier og i hvilke grad de anvendes, kan have en sammenhæng til, om unge mennesker oplever at være presset (Fynbo et.al 2022). Dette taler ind i Bolettes oplevelse, hvor hun føler sig presset over at se hendes medstuderende have delt billeder om, at de studerer. Der ses en dobbelthed, idet Bolettes medstuderende har delt billeder, som skaber en følelse af at være forkert i Bolette. Idet Bolettes medstuderende selv har været på sociale medier og haft et behov for at illustrere deres

produktivitet, på de sociale medier. Måden hvorpå individer interagerer med teknologien, har i mange år været under udvikling, og dette anses som den teknologiske acceleration (Rosa & Endres 2017: 12). Udvikling af de sociale medier og presset om at skulle 'følge' med, har en indirekte indvirkning på de unge mennesker, der er på sociale medier. Sociale medier kan have en negativ indflydelse på studerende, hvor der skabes sammenligninger igennem de ting, der deles, som der ses i det ovenstående eksempel. Den teknologiske acceleration og tempoforøgelsen heri skaber for Bolette en følelse af at være forkert, hvis hun afbryder sin pause og ikke læser videre til eksamen.

Ifølge Katznelson, Pless og Görlich kæmper flere og flere unge om aktivt at vælge sociale medier fra, for at kunne skærme sig selv for en potentiel påvirkning, der kan påvirke de unges trivsel (Katznelson et al., 2022: 127). Yderligere beskriver VIVE i rapporten *'Digitalt medieforbrugs betydning for sociale fællesskaber'* hvordan, at unge mennesker bliver påvirket af det indhold, der fremgår af sociale medier, og hvordan det kan medvirke til, at der opstår en øget tendens til at sammenligne sig med andre og skabe følelse af ikke at slå til (Fynbo et al. 2022: 39). Det kan antages, at den teknologiske acceleration har en påvirkning på de studerendes oplevelse af præstationskulturen, og at dét pres, der opleves på universiteterne, bliver en mere central del af de studerendes liv udover studiet.

Den interne konkurrence

Tempoforøgelsen, som er beskrevet ovenfor, er én af de måder hvorpå de studerende mærker præstationskulturen. For at kunne forstå, hvorfor de studerende oplever tempoforøgelsen, er det relevant at kigge ind i kernen af den moderne sociale acceleration (Rosa 2014: 32). Ét af de elementer som står centralt frem i specialet empiri, er, at de kvindelige studerende oplever, at der er en konkurrence. Denne konkurrence kan udspille sig omkring karakterer, eller dét at skulle konkurrere ude på arbejdsmarkedet. Det fremgår at der er en tæt forbindelse mellem det at præsterer og selve konkurrencen. Informanten Julie, som læser en kandidat i Jura, fortæller under interviewet, hvordan hun oplever, at de studerende på hendes studiet konkurrerer mod hinanden. *"Vi konkurrerer mod hinanden, så har man jo ikke interessen i at bruge sin tid i fællesskabet fordi at i sidste ende er det jo ikke den på den måde, jeg henter min karakterer hjem"* (Informant 7, Julie). Der kan argumenteres for, ud fra Julies beskrivelse, at hun fravælger fællesskabet, da hun har vurderet, at det ikke er i hendes prioriteringer i forhold til målet om at få gode karakterer, som hun lige nu anser som vigtigere end fællesskabet på studiet. Ifølge Petersen taler dette ind i, at der formes et præstationsindivid i præstationskulturen. Præstationsindividet beskrives ud fra hvilke

præstationer der opnås, herunder hvilke livsmuligheder der banes vej for at udforske (Petersen 2016:67). Dette taler ind i en forståelse af, at præstationskulturen er med til at danne rammer for konkurrence blandt præstationsindividerne. Det kan heri tolkes, at Julie er præget af konkurrencen, der er på studiet, hvor det handler om at præstere for at opnå de rette karakterer og fravælger, på den baggrund, dét på studiet, som ikke medvirker til dette. Denne form for forståelse taler ind i, Petersens opfattelse af præstationsindividet, som involverer, at individet er i konstant konkurrence med de andre individer og i dette tilfælde med de andre studerende på studiet (Ibid. 2016: 83). Ifølge Rosa beskrives det, hvordan vinderne af konkurrencen vil opnå en stor social status og den største form for anerkendelse (Rosa 2014: 85). Dette taler ind i præstationskulturen, der anses at præge de kvindelige studerendes oplevelser, hvor der er en kontinuerlig konkurrence med deres medstuderende, om at opnå de bedste resultater. Det kan tolkes, at dét der driver de studerende til konkurrencen og præstationerne, er de muligheder og den anerkendelse som venter de studerende, når studiet er gennemført og målet er nået. Julie beskriver, hvordan hun som studerende har adgang til at se et karakterudskrift for hendes egen årgang. Adspurgt hvad informanten bruger dette til, svarer hun.

"Det var fordi for eksempel, hvis snittet er 4, så ved jeg, at hvis jeg har fået 10, så har jeg ro i maven fordi så er jeg bedre end gennemsnit. Hvis du altså - det er jo sådan lidt trist at sige højt, men det er jo sådan det fungerer på én eller anden måde, fordi at ja, hvis man gerne vil være en del af konkurrencen, så må man jo også ligesom kigge på - hvad det er folk vil have fra én, ikke? Og det er jo selvom man ikke nødvendigvis er enig, men så er det jo sådan det er, så må man se på, om man synes man præsterer bedre, eller om der skal mere til?" (Informant 7, Julie)

Med afsæt i ovenstående beskrives det, hvordan Julie oplever en konkurrence internt til hendes medstuderende for at kunne vurdere sin egen præstation holdt op mod gennemsnittet. Ét af de centrale elementer ved den sociale acceleration er konkurrence, hertil beskriver Rosa, hvordan det er et vigtigt element for at opretholde konkurrencen og at være foran sine konkurrenter (Rosa 2014: 33) Yderligere ses det, hvordan konkurrenceelementet ikke længere kun befinder sig indenfor vækst og økonomi, men derimod har spredt sig til alle aspekter af samfundet. Den måde hvorpå Rosa anser konkurrencen, som en central del af accelerationen, kan overføres til dét pres, de kvindelige studerende oplever på kandidatuddannelserne. I det moderne samfund, er det, ifølge

Rosa, en konstant konkurrence for det enkelte individ, at enten opretholde eller vedligeholde den position, der er opnået (Ibid. 2014:35). Det kan heraf tolkes, at de kvindelige studerende forstår konkurrence som en central del af det pres, de oplever i præstationssamfundet. Der fremgår en forventning om, at man skal præstere og for at kunne det, er det centralt at være en del af konkurrencen. I den konkurrence som opstår, udspiller der sig blandt de studerende en sammenligning om at klare sig bedst, for at kunne skille sig ud. De studerende bruger karakterudsnittet for at kunne vurdere, om de præsterer dét der skal til i forhold til hinanden. Dette kan ses at have en sammenhæng til Rosas syn på præstationskulturen, og hvor konkurrencen aldrig står stille (Ibid. 2014:35). Det kan antages, at det er den virkelighed, de studerende oplever, hvor det handler om at holde sig opdateret og præstere godt for at være på niveau med sine medstuderende for derved at være en aktiv del af konkurrencen. Rosa beskriver, hvordan denne konkurrence omkring accelerationen handler om, at man er nødt til at *"danse hurtigere og hurtigere bare for at blive stående, hvor man er"* (Ibid. 2014: 35). Dette taler ind i en kultur, hvor konkurrencen kan opleves som en eskalering med et større fokus på, at de studerende skal løbe stærkere for at kunne følge med sine konkurrenter.

Julie fortæller om, hvordan hun i en kort periode var syg og dermed ikke kunne deltage i undervisningen. Heri fortæller hun, hvordan hun oplever følelsen af at komme mere og mere bagud på studiet *"Det er svært, fordi det der med at skulle løbe stærkere og stærkere"* (Informant 7, Julie). Ud fra Julies oplevelse kan det tolkes, at hun har en oplevelse af, at det kan være svært og tæt på umuligt at tage en pause eller stige af det uddannelsestog, hun er steget på. I sidste ende vil det medvirke til, at Julie vil have en oplevelse af at skulle løbe endnu stærkere for at kunne følge med i det tempo, der er i samfundet og specifikt på uddannelsesinstitutionen. Ifølge Rosa er der i det nuværende samfund ikke en mulighed for, at individet tager en pause fra sin tilværelse, uden at det kan medføre, at individet bliver sat ud af spil. Dette kan både være ift. sine erfaringer og ekspertise (Rosa 2014: 39). Social acceleration kan dermed bidrage til en forståelse af de erfaringer, de studerende oplever omkring præstationskulturen, og hvordan denne medvirker til at skabe konkurrence.

Konkurrencens sammenligninger

Den øgede konkurrence iblandt de studerende ses også, når de studerende sammenligner sig med hinanden. Under interviewet med studerende Bolette, fortæller hun, hvordan der er forventninger, der påvirker hendes trivsel på studiet, herunder den sammenligningskultur, der er på hendes studie.

Bolette fortæller om oplevelsen af ikke at føle sig god nok, eller lige så god som sine medstuderende, samt hvordan dette kan være med til at påvirke ens trivsel.

”Altså det er hele tiden det der med at bevæge sig igennem, hvorvidt man kan overbevise sig selv om at sige man ikke skal begynde at tænke over det, og man ikke skal begynde og sammenligne. Men det er bare svært, fordi jeg synes også, at der er noget struktur i samfundet, der gør, at man sammenligner sig lidt.” (Informant 2, Bolette).

Heri beskriver Bolette, hvordan det er en balancegang, som handler om at overbevise sig selv om at være god nok og ikke skal sammenligne sig med sine medstuderende. Bolette taler ind i, at der er en struktur i samfundet som gør at man sammenligner sig. Det kan tolkes, at denne struktur i samfundet, som Bolette omtaler, kan sættes i relation til den konkurrence, som ses i Rosas sociale acceleration. Når man som studerende er i konkurrence med sine medstuderende om at få det største udbytte fra universitetet, kan det være uundgåeligt for de studerende ikke at opleve en sammenligning. Når de studerende er i konkurrence om at få de bedste karakterer og det rigtige job, vil det være ens medstuderende, som de er i direkte konkurrence med, og der vil heri opstå en sammenligning. Yderligere fortæller Katrine om en oplevelse, hun havde efter en eksamen.

“Jeg kan huske på et tidspunkt, et fag jeg havde, hvor min gruppe og mig, vi har alle sammen fået 10 og så (...) kan sådan se hvad hvordan frugterne er fordelt på hele holdet, altså ikke hver enkelt person, men hvor mange har fået 12 og vi altså 10 var den laveste karakter der var givet.” (Informant 3, Katrine).

Videre fortæller Katrine, at hendes medstuderende i gruppen reagerede ved at udtrykke *”Ej hvor dårligt”* (Informant 3, Katrine,). Dette taler ind i sammenligningskultur, hvor de studerende sammenligner sig med hinanden, og derfor synes Katrines gruppe ikke, at karakteren 10 var tilfredsstillende. Dette understøttes af Katznelson, Pless og Görlich beskrivelse af, hvordan *“Unge konstant er udsat for et pres om at skulle præstere på alle livsområder og er i et konkurrenceforhold med både sig selv og andre”* (Katznelson et al., 2022:111). Det ovenstående eksempel taler ind i, hvordan denne sammenligning blandt de studerende, også har en forbindelse til konkurrencen. Der skabes her en følelse hos de studerende af, at de ikke har klaret sig godt, da de sammenligner sig med deres medstuderende. Det kan antages, at dette bidrager til det pres, de studerende oplever samt at forventningerne til dem selv om, at de kan gøre det bedre, vil være mere i fokus. Ydermere beskriver Petersen, hvordan det for præstationsindividet handler om at

holde sit præstationsniveau højt og at i konkurrence med de andre individer at opnå den bedste placering i forhold status og anerkendelse. I dette italesætter Petersen, hvordan præstationsindividet skal gøre sig konkurrencedygtigt (Petersen 2016: 86-87). Dette taler ind i den konkurrence, der er i sammenligningen mellem Katrine og hendes medstuderende. Konkurrencen, som udspiller sig i form af at opnå gode karakterer, har indflydelse på, hvorvidt Katrine har en oplevelse af at have klaret sig godt.

De ovenstående beskrivelser og uddrag fra empirien samt den anvendte teori er med til at give et indblik i, hvordan de kvindelige studerende på videregående uddannelser oplever og forstår præstationskulturen. Det viser et billede af, hvordan sammenligninger, konkurrence og egne forventninger er med til at præge de studerendes oplevelse, herunder deres forståelse, af at være en del af præstationskulturen. De studerendes oplevelser, og forståelser, er mange og præget af forskelligheder, og disse oplevelser er med til at påvirke de studerendes trivsel både positivt og negativt. Denne indsigt i de studerendes oplevelser hjælper os, som forskere, til at kunne forstå, hvordan præstationskulturen påvirker de studerende som er i den.

Analyse 2

Andet analyseafsnit har til formål at udfolde de udfordringer og nuancer, som præstationskulturen fører med sig, gennem de tematikker vi har set i den indsamlede empiri. I dette afsnit anvendes Sennetts teori til at fremstille et syn på arbejdsmarkedets forventninger, hertil anvendes Rosas teori om resonans for at illustrere de nuancer, vi har set, der er i kulturen.

I ovenstående analyse præstationskulturens eksistens blevet etableret for de studerende, herunder hvordan de kvindelige studerende oplever og forstår præstationskulturen på en kandidatuddannelse. I den kommende analyse vil det blive undersøgt hvilke udfordringer og hvilke nuancer, der fremgår i de studerendes oplevelser af præstationskulturen. I analysen vil der blive udfoldet to centrale temaer, som vi ser i empirien, har fyldt meget hos de kvindelige informanter i deres fortællinger og oplevelser. De to centrale temaer omhandler de studerendes oplevelse af karakterernes betydning samt deres oplevelser af fællesskaberne på studierne.

Karakterernes betydning

I den indsamlede empiri ses det, at karaktererne har en central rolle for de studerende. Den studerende Anna fortæller blandt andet, hvordan hun oplever at være blevet skolet i, at karakterer betyder "*så sygt meget*" (Informant 1, Anna). Som det fremgår af analyse 1, er karakterer en central

del af den præstationskultur, som de studerende skal navigere rundt i, i deres hverdag. Det opleves meget forskelligt, hvordan de unge kvinder møder denne kultur. Det kan for nogen studerende være svært at se bort fra præstationskulturens eksistens.

“Jeg ved at, hvis jeg for eksempel havde fået 02 til mit speciale, så var jeg ikke blevet tilfreds med mig selv, så havde jeg dunket mig selv oven i hovedet, og det er jo super åndssvagt, altså super dumt fordi især med speciale, hvor man skal forsvare mundtligt. Der kan klappen gå ned, der kan ske alt muligt (...).” (Informant 3, Katrine)

Katrine beskriver, hvordan hun har svært ved at slippe de høje forventninger der medfølger studielivet, og de forventninger hun har fået skabt for sig selv. En udfordring for Katrine er, at det er svært for hende at vige bort fra præstationskulturen, selvom hun er bevidst om, at det ikke er rationelt. Sennett fremhæver, hvordan psykologen Amos Tversky mener, at det folk rent emotionelt fokuserer på er tabet, og han konkluderer, at mennesker er mere optaget af tab end af gevinster. Herunder at mennesker er mere følsomme overfor negative end positive stimuli (Sennett 1999: 89). Der kan argumenteres for, at Katrine fokuserer mere på det negative i at få en dårlig karakter fremfor på hvilken baggrund, karakteren er givet. Det kan derfor anses at være en udfordring for Katrine, at hun har svært ved at fralægge sig den betydning, som karakteren repræsenterer for hende. Derudover kan det tolkes, at nogle af de udfordringer, de studerende oplever i præstationskulturen, har en sammenhæng til Tverskys synspunkt, herunder opfattelsen af positive og negative stimuli. Tillige kan det medføre et forventningspres hos de studerende, idet de oplever at skulle leve op til høje krav som de selv og samfundet stiller til dem. Dertil uddyber Sennett, hvordan systemet kan medføre angst og høje stressniveauer hos medarbejderne, herunder at alt konkurrence er med til at skabe stress og ideen om, at ‘vinderen tager det hele’ (Sennett 2007: 48). Der kan argumenteres for, at Sennetts beskrivelser af medarbejdere kan overføres til studerende, som på samme måde kan opleve stress og høje angstniveauer af de krav og forventninger, som samfundet stiller til de studerende på kandidatuddannelserne, men samtidig også de krav, som de studerende sætter for sig selv. Denne form for forventning anses som værende én af de udfordringer, som de studerende oplever i præstationskulturen.

Ligeledes kan der på kandidatuddannelserne være en nuanceret forståelse af, hvordan de studerende oplever præstationskulturen. Rosa beskriver, hvordan fokuset på egen formåen har en væsentlig betydning for menneskers tiltro til at kunne løse en opgave, stå imod udfordringer og

realisere mål i livet (Rosa 2021a: 225). Ifølge Rosas forskning ses det, at en høj grad af forventninger til egen formåen påvirker vellykket indlæring, social adfærd og tilfredsheden med livet. Omvendt ses der ved lave forventninger et mindre engagement samt en stigende utilfredshed med livet (Ibid. 2021a: 225). Ud fra Rosas beskrivelser kan der argumenteres for, at tiltroen til ens egen formåen har en stor betydningen for hvordan, i tilfældet med Katrine, at studerende har det, og hvilken selvfølelse de står med efter f. eks en eksamen. Det ses i Katrine udtalelse, at *”især med speciale, hvor man skal forsvare mundtligt. Der kan klappen gå ned, der kan ske alt muligt”*, at hun reflekterer over, at en eksamenssituation kan være unik, herunder hvordan det kan udvikle sig på forskellig vis og dermed have indflydelse på, hvordan udfaldet bliver. Dette er med til at vise, hvordan der fremgår en nuancering ved den oplevelse, Katrine har omkring sin endelige karakter ved specialet, da hun har en bevidsthed om, at eksamenssituationen blot er et øjebliksbillede af den studerendes formåen.

I ét af specialets andre interview, fortæller den studerende Julie, hvordan hun oplever, at de karakterstatistikker, som universiteterne offentliggør for de studerende, er med til at skabe en sammenligningskultur og en konkurrence internt, som kan anses som værende en udfordring i præstationskulturen.

“Så vi bruger jo statistikkerne til at bl.a. kigge (...) synes man den ene eksamen har været mere fordelagtigt at tage end den anden eksamen. Har ordinært er bedre end RE [reeksamen]. Har RE været bedre end ordinær?” (Informant 7, Julie)

Citatet er med til at illustrere én af de andre udfordringer som udfolder sig omkring præstationskulturen, hvor de studerende føler sig presset i forhold til at præstere godt og for at kunne sikre en plads i konkurrencen, som kan medvirke til at få en succesfuld fremtid. Dette understøttes af Jakobsen og Nørup som, i deres undersøgelse, beskriver hvordan nutidens unge i Skandinavien finder sig selv ansvarlige for at skabe deres egne livsprojekter (Jakobsen & Nørup 2020: 261). Samtidig viser artiklen, at unge mennesker har en stor ansvarsfølelse i forhold til at præstere og derved et stort fokus på at skulle præstere. Det skyldes, at de unge ser det som deres eget ansvar, hvis de skulle ende i en udsat position (Ibid. 2020: 256-257). Det ses i ovenstående citat, at Julie er meget opmærksom på hvilken eksamen, der har været mest fordelagtigt i forhold til gennemsnittet. Denne opmærksomhed omkring hvilken eksamen der er mest fordelagtig for de studerende, anses som en udfordring, der udspiller sig omkring præstationskulturen, herunder at

der for de studerende er en opmærksomhed omkring at vælge den 'rigtige' eksamen for at sikre den bedst muligt karakter. Denne opmærksomhed på karakterer, som de studerende oplever, kan ved brug af Sennetts teori beskrives som det præstationspres, der ses i uddannelsesinstitutionerne. Ifølge Sennett er der de 'talentløse', som han omtaler som de studerende, der klarer sig mindre godt og bliver usynliggjort og anonymiseret (Sennett 2007: 105). Sennett mener, at hvis man ikke kan adskille sig med gode resultater bliver man som 'talentløs' en del af den gruppe, der falder udenfor institutionens snævre fokuserede kriterier til succes (Ibid. 2007: 105). Med afsæt i Sennetts forståelse af de talentløse og de talentfulde, kan det bidrage til en forståelse omkring én af de udfordringer, som de studerende oplever, ved at de skal have en skærpet opmærksomhed omkring deres karakterer, og hvordan disse potentielt har en betydning for, hvordan deres talent opfattes af en kommende arbejdsgiver. Det kan samtidig ses, at de studerende forsøger at håndtere presset omkring karakterer ved at agere strategisk i forhold til hvilken eksamen der er mest fordelagtig at tage for at sikre det bedst mulige resultat. Når der ud fra den indsamlede empiri er så stort et fokus på at klare sig godt og få de gode karakterer, vil der med udgangspunkt i Sennetts synspunkter være en gruppe af de studerende, der bliver adskilt fra dem, der præsterer højest, hvor karakteren bliver det eneste synlige, og deres billet til at komme ud på arbejdsmarkedet i de attraktive stillinger. Der kan argumenteres for, at der skabes et skel mellem de 'talentfulde' og de 'talentløse', hvor de evner, som de studerende besidder udover deres karakterer, ikke registreres som betydningsfulde. Det kan tolkes, at det er det store pres fra præstationskulturen, der skaber det store fokus på karakterer og at få skabt den perfekte faglige profil for at være så attraktiv som muligt for arbejdsmarkedet.

Tilgangen til karaktererne

Holdningerne omkring at få den 'rigtige' karakter er ikke for alle studerende lige vigtig. Den studerende Bolette fortæller. *"Jeg går meget efter devisen om at karakteren i og for sig ligegyldigt, så længe jeg føler jeg har gjort mit bedste"* (Informant 2, Bolette). I empirien ses det, at Bolette har en opmærksomhed på sin egen formåen i forhold til karakterer og dennes betydning. Samtidig med at hun er bevidst og har et fokus på oplevelsen af at have gjort sit bedste. Der kan argumenteres for, at følelsen af at have gjort sit bedste er med til at skabe en ro for Bolette. Dette ses som værende én af nuancerne ved præstationskulturen. Idet Bolette formår at holde karaktterræset på afstand og fokusere på hendes egen præstation som skaber en positiv selvfølelse. Dette eksempel taler ind i et ifølge Rosa karakteristisk træk ved forventningerne til egen formåen, nemlig at de virker

selvforstærkende, herunder hvordan den der oplever at beherske en opgave, forhøjer sine forventninger til egen formåen (Rosa 2021a: 225-226). Dette kan betyde, at der opleves en større glæde, større risikovillighed samt en større motivation til næste projekt, som kan have en indvirkning på at man klarer sig bedre (Ibid. 2021a: 225-226). Fokusset på de studerendes egen formåen og forventningerne til sig selv, kan ses som værende én af de nuancer, der er i præstationskulturen. Nuancen ses blandt andet ved Bolettes tilgang til, hvordan hun opfatter det at få en karakter som ligegyldig, men at hendes fokus i stedet er på hendes egen oplevelse af at have gjort det bedste. Dette nuancerer sig fra den klassiske forståelse af præstationskulturen, hvor opfattelsen er at karakterer spiller en stor rolle. Tiltroen til sig selv spiller, ifølge Rosa, en stor betydning og taler ind i den indvirkning, som præstationskulturen også har på de studerende (Ibid. 2021a: 227). Det ses, at Bolettes tiltro til egne evner er høj, idet hun formår at lægge hendes fokus på, at det vigtigste er, at hun selv opnår følelsen af at have gjort sit bedste.

De studerendes forhold til karakterer kan både være præget af tiltro til sin egen formåen, men kan også have andre aspekter til sig. Forfatter og Ledelseskonsulent Rebecca Bøgelund beskriver, hvordan præstationskulturen er med til at præge det uddannelsessystem, som unge studerende befinder sig i, herunder hvordan præstationer bliver belønnet med anerkendelse og ros samt en forståelse af jo højere karakter, jo bedre er det. Denne forståelse kan for nogle blive altoverskyggende (Bøgelund 2019: 46-47). Endvidere beskriver Bøgelund, hvordan flere unge er stoppet med at reflektere og være en del af læringsprocessen, hvorimod de har fokus på at præstere. Den studerende Julie har et mere nuanceret syn på, hvordan samtalen om karakterer kan give noget til den enkelte.

“(...) Jeg synes heller ikke det nødvendigvis er usundt at have snakken om karakterer, fordi det er jo også en sådan forståelse for - at det er med til at reflektere over hvad gik godt for mig eller hvad virkede for mig.” (Informant 7, Julie).

Julie taler ind i, hvordan karakterer og snakken herom kan anvendes på en positiv måde, hvor det er med til at skabe refleksioner over Julies egen præstationer på en positiv måde. Julie fortæller hvordan hendes oplevelse er, at folk helst ikke vil snakke åbent om deres karakterer, og hun fortæller, at hun plejer at invitere venner og bekendte på studiet til at have en dialog omkring, hvordan det er gået til eksamen. Julie understreger, at dette er ikke for at dømme hinanden, men derimod for at skabe fælles refleksioner (Informant 7, Julie). Det kan her ses, hvordan Julie

forsøger at åbne en dialog og med inddragelse af Rosas begreb om resonans, hvor hun forsøger at etablere resonans imellem hende og hendes medstuderende. Resonansen vil heri bestå af en konstruktiv dialog, hvor alle parter opnår en dybere forståelse, både for det faglige og i det sociale bånd til hinanden. Ifølge Rosa kunne der i dette eksempel have opstået gensidig berøring venner imellem, men grundet den berøringsangst der er for at snakke om karakterer, så er det ikke muligt, at der kan opstå resonans og gensidig læring for Julie (Rosa 2021a: 302). Én af nuancerne der ses, er at den studerende Julie opfordrer til at have en åben samtale med hendes medstuderende omkring eksamen og karakterer. Dette skaber et nuanceret syn til den præstationskultur, der også eksisterer hos de studerende, hvor der blandt andet er fokus på intern konkurrence imellem de studerende. Samtidig kan dette eksempel ses som én af de udfordringerne der fylder i præstationskulturen. Idet der fremgår en kultur iblandt de andre studerende, hvor de ikke ønsker at have en åben dialog om eksamen og karakterer. Julies forsøg på at etablere en samtale og skabe resonans mellem hendes medstuderende og hende selv mislykkes derfor og kan ses som værende en udfordring ved præstationskulturen for de studerende. Disse eksempler er med til at belyse hvor stor en betydning karakterer har, egne forventninger til egen formåen og tiltroen til sig selv har for de studerende.

De potentielle arbejdsgivere

Det fremgår af empirien, at der er en tæt kobling mellem fokuset på karakterer og det kommende arbejdsmarked, som de kvindelige studerende skal ud i, når de har færdiggjort deres kandidatuddannelse. Ud af de syv studerende, der har deltaget i specialet, italesætter de alle sammen karakterer på den ene eller den anden måde. Fire ud af de syv studerende fortæller, hvordan de oplever, at karakterer har en betydning for hvilket arbejde, de kan få, når de har færdiggjort studiet (Bilag 1). Ligeledes fortæller Ravn fra DFS, hvordan de ser, at det fylder hos de studerende, dét med at skulle ud på arbejdsmarkedet efter endt uddannelse.

”Der er jo alle de der statistikker der siger ‘jamen folk der har haft studiejob og har 60% større sandsynlighed for at få et arbejde’ eller tal i den stil (...) som også ligesom kan sige, jamen ligger det så et pres på, at man på kandidaten ligesom skal til at sige, ‘okay, nu skal man egentlig finde sig det studiejob (...) så man har et arbejde bagefter.’” (Informant 9, Michella Ravn)

Det antages, at det pres som Michella omtaler, er et pres, der ikke fremgår af nogen officielle krav eller retningslinjer, men et pres som de studerende oplever ~~og som opleves~~ som en del af den kultur, de indgår i ved at være studerende. Samtidig kan de studerende opleve at være presset i forhold til at skulle opnå de høje karakterer og have et studiejob for at præstere overfor en kommende arbejdsgiver. Citatet af Ravn taler ind i den udfordring der kan opleves af de studerende omkring det kommende arbejdsmarked. Denne udfordring, der ses i samfundet, i fortællingen om at man skal have et studiejob for at kunne få sit ønskede job efter uddannelse, skaber et unødvendigt pres på de studerende. Formand for Akademikerne, Lisbeth Lintz, beskriver i en artikel til Akademikerbladet, at ledigheden er den laveste i 10 år (Yde 2022). Dette taler ind i det unødvendige pres der skabes, og som i specialet anses som én af udfordringerne ved præstationskulturen.

Denne udfordring ses hos den studerende Julie, som fortæller om de følelser, hun oplever i forhold til at skulle ud på arbejdsmarkedet: “ (...) *jeg tror bare man frygter at komme ud og skuffe, altså at man ikke kan det der bliver forventet (...)*” (Informant 7, Julie). Julie er langt fra alene med følelsen om at være bekymret for at skulle ud på arbejdsmarkedet efter uddannelse og være i tvivl om, hvorvidt hun lever op til de krav, der stilles. Ligeledes fortæller den studerende Bolette hvordan det ændrede sig, da hun påbegyndte kandidaten, da hun indså der at det næste skridt er arbejdsmarkedet.

“(...) *Jeg er færdig med kandidaten, så skal jeg ud på arbejdsmarkedet, hvem vil have mig? Hvad skal jeg gøre? Jeg skal jo tilvælge nogle ting, jeg skal gøre nogle ting, der gør, at jeg bliver attraktivt på det jobmarked, jeg nu engang vil søge på (...)*” (Informant 2, Bolette)

Det kan tolkes ud fra de studerendes, Julies og Bolettes, fortællinger, at de oplever et pres som udfoldes i både en frygt for at skuffe, men også et pres der opstår på kandidaten omkring en bekymring for, hvem der vil have én og hvordan man gør sig selv attraktiv til et kommende arbejdsmarked. Det fremgår af Bolettes oplevelse ”*jeg skal gøre nogle ting, der gør, at jeg bliver attraktivt på det jobmarked*”. Det kan heri forstås, at Bolette føler, at hun undervejs på uddannelsen skal gøre noget for at gøre sig mere attraktiv for et muligt jobmarked (Informant 2, Bolette). Dette understøttes af Jakobsen og Nørup, som i deres undersøgelse beskriver, hvordan individet lige nu befinder sig i en bestemt diskurs, hvor fokus er på, at de unge skal holde sig selv opdateret på

potentielle muligheder (Jakobsen & Nørup 2020: 260). I forlængelse af dét og de to studerendes citater, kan disse håb for fremtiden opleves som et pres eller forventning om at få det rigtige studiejob undervejs på studiet for at være attraktiv på jobmarkedet. Dette anses som endnu én af de udfordringer, som de studerende oplever ved præstationskulturen. Herunder hvordan at de studerende, før de er færdige med deres kandidatuddannelse, skal arbejde for at gøre sig attraktiv til arbejdsmarkedet. Dertil fremstiller det endnu et aspekt, som skaber et øget pres, idet de studerende skal arbejde ved siden af deres kandidat for at være attraktive for de potentielle arbejdsgivere. Anne Baungaard og Philip Sune Dam beskriver hertil, at samfundet sætter krav til, at den enkelte studerende følger med tempoet og præsterer på alle niveauer (Baungaard & Dam 2022).

Yderligere fortæller den studerende Sanne i interviewet, hvordan hun opfatter, at der er et pres på hende.

” (...) Jeg tror for mange af os, så jeg tror ikke vi tænker så meget over universitetet ligger noget pres på os, altså det for os der tror jeg primært det er arbejdsgiverne bagefter, og så tror jeg også, vi er gode til, at vi kan også være gode til at gelje hinanden lidt op i det, altså sådan så nok mest hinanden og den verden vi skal jo tilbage efter.” (Informant 4, Sanne)

Sanne italesætter i ovenstående citat, hvordan de som studerende på hendes studie, har en oplevelse af et pres fra en kommende arbejdsgiver, og at der samtidig internt iblandt de studerende er en kultur, hvor de ‘gejler’ hinanden op. Sanne oplever, at de gejler hinanden op i forhold til den konkurrence, der opstår omkring at gøre sig attraktiv overfor en mulig arbejdsgiver, både undervejs i studiet og efterfølgende. Dette anses som værende én af de udfordringer, der kan være for de studerende, da det er med til at skabe et yderligere pres både internt iblandt de studerende, men samtidig også for det enkelte individ.

Virksomhedernes pres på de studerende ses som en af udfordringerne i præstationskulturen, men der fremgår også nuancer ved dette pres, fra en potentiel arbejdsgiver. Sanne fortæller videre, at på hendes studie oplever de studerende, at de nogle gange bliver undervist af undervisere, som kommer ude fra virksomhederne. Hertil fortæller Sanne, at virksomhederne opsøger de studerende ved at komme ud på studierne, når de arrangerer karrieredage. I denne sammenhæng beskriver

Sanne hvordan, at der på studierne fremgår en tese om, at det er ens CV og karakterblad som vægtes højest for en mulig kommende arbejdsgiver og i denne sammenhæng, fortæller Sanne:

” (...) Alle virksomhederne kan jo ikke få top 5% af dem der har, altså nej, (...) jeg føler også de er blevet bedre til sådan at sætte fokus på det hele billede.” (Informant 4, Sanne)

Ovennævnte citat illustrerer, hvordan studerende kan få en følelse af, at de virksomheder som efterspørger de jurastuderende er blevet bedre til at fokusere på det hele billede, fremfor kun at have fokus på CV og høje karakterer. Dette kan anses at være én af nuancerne ved præstationskulturen, hvor den studerende oplever, at virksomhederne også har fokus på det hele billede, fremfor kun karakterblad. Samtidig beskriver Sanne, hvordan hun oplever, at jo længere hun er kommet på studiet, *”så bliver man også bedre til at sige, hvor meget skal vi lade os påvirke af det her.”* (Informant 4, Sanne). Det kan heri tolkes, at Sanne er blevet bedre til ikke at lade sig påvirke af det pres, der kan opstå i forhold til det kommende arbejdsmarked. Denne nuance ses idet Sanne formår at udvikle en strategi omkring ikke at lade sig påvirke af det pres, der opleves fra virksomhederne og presset som opstår iblandt de studerende i forhold til at være i top-5. Denne måde at fokusere på det hele billede frem for karakterræset er Sannes måde at håndtere præstationskulturen.

Samtidig kan denne nuance som består af den studerende Sannes forhold til virksomhederne også undersøges ud fra Rosa's teori om diagonal resonans. Rosa beskriver, hvordan individet i den diagonale resonans kan skabe et *”resonansforhold til tingslige omgivelser”* (Rosa 2021b: 263). Dette kan forstås som resonansakser, der er fast integreret i den livsverden, som individet træffer bekendtskab med. Den diagonale resonans kan blandt andet ses som værende arbejde og uddannelse (Ibid. 2021b: 268). Det kan antages, at Sanne i mødet med virksomhederne får skabt et diagonalt resonansforhold, da hun fortæller hvordan *’Jeg føler også, de er blevet bedre til sådan at sætte fokus på det hele billede’*. Dette taler ind i hendes oplevelse af, at virksomhedernes fokus har ændret sig. Rosa beskriver, hvordan denne resonans kan opstå, når arbejdspladsen kommer den arbejdende i møde. Samtidig fortæller Rosa, hvordan *arbejde* for det moderne menneske udgør en central resonanssfære, og at det er i arbejdet, individet føler sig i forening med den verden, de indgår i (Ibid. 2021b: 270-71). Det kan tolkes, hvordan Sanne oplever resonans med virksomheden, idet hun møder dem til karrieredagene, og at hun i denne sammenhæng oplever, at hun som *’arbejdende’* bliver mødt af virksomhederne og der her bliver skabt en resonans imellem

virksomheden og den studerende. Resonansen er med til at illustrere én af nuancerne i præstationskulturen, herunder hvordan Sanne har oplevet at kulturen har udviklet sig og ændret fokus i hvad der fylder mest for virksomhederne. Det er for Sanne med til at skabe flere perspektiver på hvad arbejdsgiverne søger og derved en større ro i at skulle ud på arbejdsmarkedet. Dette fokus på det hele billede kan forstås som en positiv udvikling, som præstationskulturen er i. Samtidig ses det at have en indflydelse på hvordan Sannes opfattelse ændrer sig til, at arbejdsgiverne er blevet bedre til at sætte fokus på andet end CV og karakterblad. Det kan antages, at Sanne, igennem resonansforholdet mellem arbejdsgiver og hende, formår at udvikle strategier til at stå imod det pres der ses.

I forlængelse af Rosas beskrivelse om, at arbejdet er med til at individet føler sig i forening med verden, fortæller den studerende Julie, hvordan hun har fået arbejde ved siden af sit studie, som hun er glad for.

“ (...) Nu arbejder jeg på advokatkontor, der er lidt mindre, og det har jeg været sindssygt glad for, fordi man får virkelig meget ansvar og man lærer ligesom sin arbejdsgiver har brug for dig på en anden måde. De har brug for din arbejdskraft, fordi de kan ikke gøre det hele selv så. Så de overlader også et ansvar, og ligesom man føler, man skal leve op til nogle ting (...)” (Informant 7, Julie)

Det ovenstående citat viser, hvordan Julies arbejdsglæde kan ses at være bundet op på, at hun oplever at få et stort ansvar, og at hendes arbejdsgiver har ‘brug’ for hende. Det kan tolkes, at Julie oplever, at hun tilfører værdi til arbejdet og den arbejdsplads, hun indgår i. Julie har samtidig fået et relevant studiejob, hvor hun kan udfolde, de kompetencer hun har opnået på sit studie og anvende dem i praksis. Dette kan ses som én af de nuancer der er opleves i præstationskulturen, da det viser, hvordan et studiejob kan være med til at afbalancerer presset, der opleves ved studiet og skabe glæde i Julies liv. Glæden ved studiejobbet ses i det Julie får lov til at udfolde de kompetencer, hun har opnået igennem sit studie. Denne nuance kan også undersøges med inddragelse af Rosa, hvor der her kan opstå et resonansforhold imellem arbejdspladsen og Julie. Den diagonale resonans kan opstå i den proces, hvor den arbejdende opnår en bestemt teknik eller en kompetence, som den arbejdende oplever giver igen (Ibid. 2021b:270). Tillige kan det tolkes, at den studerende opnår resonans imellem de kompetencer, som hun har opnået på studiet, og til arbejdsgiveren. Resonansen bidrager til at skabe et nuanceret aspekt af præstationskulturen, da

Julie føler sig uundværlig på sin arbejdsplads, herunder følelsen af, at hendes arbejdsgiver har brug for hende for at kunne løfte de arbejdsopgaver, der er. Samtidig med at Julie føler, hun skal leve op til nogen ting. Dette taler ind i, hvordan Rosa omtaler at *arbejde*, som resonansrum, er med til at individerne opnår en følelse af værdi for deres arbejdsplads (Ibid. 2021b: 271-272). Der kan argumenteres for, at der opstår resonans mellem arbejdspladsen, den Julie er, og dét hun gerne vil. Dette kan ses at stå i kontrast til den præstationskultur, der udspiller sig, hvor det kan opfattes, at virksomhederne blot har fokus på det rigtige CV og de gode karakterer.

Denne forståelse af, hvordan potentielle arbejdsgivere har en betydning for de studerendes præstationer, er med til at bekræfte den præstationskultur, som vi har etableret eksisterer. Samtidig ses der også en udvikling i, hvordan arbejdsgivere har ændret syn fra at være låste på gode cv'er og høje karakterer til at kigge på det hele menneske. Dette er med til at illustrere de nuancer, der findes i kulturen, og hvordan nuancerne har en positiv indvirkning på de studerende, herunder hvordan det skaber mere værdi at blive set som mere end bare sine præstationer.

Forventninger til præstation

Gennem de ovenstående analyser er det illustreret hvordan, præstationskultur kan opleves fra forskellige perspektiver, herunder om det er universiteter, samfundet, eller ens egne forventninger, der er med til at skabe et pres hos de studerende. I empirien ses det, hvordan de studerende har høje forventninger til deres egne præstationer. I empirien ses det, hvordan Anna oplever at være en del af præstationskulturen ved at have høje forventninger til hendes egen formåen og præstation. Anna beskriver, hvordan hun har oplevet at føle sig presset under sit kandidatspeciale i socialvidenskab og psykologi. Anna har forinden forklaret, at hun skriver et speciale, hvor hun får forskningsstøtte fra et forskningsråd til at kunne udføre antropologisk feltarbejde i udlandet.

“Lige så snart jeg fortalte folk om det, så var folk gør sådan “wow, mega sejt og spændende” og det er jo virkelig fedt. Jeg synes jo også, at det var mega sejt og mega spændende. Men det var også sådan okay shit altså, nu er jeg er nødt til at skrive et virkelig godt speciale nu eller sådan, ellers så går alt det her tabt.”” (Informant 1, Anna)

Det ses her hvordan Anna har høje forventninger til sig selv i forhold til at skrive et godt kandidatspeciale, og hvordan anerkendelsen fra hendes nærmeste også skaber høje forventninger. Samtidig oplever Anna at være presset til at skulle præstere ekstra godt grundet den

forskningsstøtte hun har fået til at kunne lave antropologisk feltarbejde. Forventningerne til sig selv og ens egen formåen kan være svære at kontrollere, men ifølge Rosa kan en høj grad af forventninger til ens egen formåen påvirke ens sociale adfærd samt indlæring og resultater (Rosa 2021a: 225). Det kan tolkes, at Anna påvirkes positivt af den anerkendelse, hun møder af sine venner i forhold til, at hendes egen følelser, forventninger og formåen forstærkes. Det kan derfor anses at have høje forventninger til sig selv, også kan være en af nuancerne ved præstationskulturen. Honneth anser denne anerkendelse som den kærlige anerkendelse, som primære relationer har, hvor kærligheden er overvejende (Honneth 2003: 15). I denne anerkendelsesform udvikles der selvtillid og tiltro til andre mennesker. Der kan argumenteres for, at selvom det opleves som hårdt at andre har forventninger til en, kan det også anses som en anerkendelse af ens evner. Annas egen formåen i forhold til hendes forventninger er her med til at forstærke udbyttet af hendes proces, og kan anses som en af de nuancer i hendes oplevelse af præstationskulturen.

Rosa anvender begrebet resonans, som dannes ved affekter og emotion, interesse og forventninger til egen formåen (Rosa 2021a: 244). Resonans kan ses som værende svarreaktionen på et ekko, samtidig anser Rosa resonans som hvad der kunne være løsningen på samfundets accelerationsudfordring (Ibid. 2021a: 244,12). Rosa beskriver f.eks. hvordan forskellen mellem anerkendelse og resonans er synligt i venskabsforhold, hvor det at have venner der respekter og anerkender én, er vigtigt men ikke det væsentligste, holdt op mod venskaber der giver svar og kan medvirke til at påvirke én i positiv retning (Ibid. 2021a: 280-281). Det kan tolkes at Annas omgangskreds er med til at skabe resonans ved at påvirke hende i en positiv retning gennem den anerkendelse og positive feedback, hun får på hendes projekt i forhold til hendes egen formåen. Den resonans, der opstår mellem Anna og hendes omgangskreds, påvirker hende i en positiv retning og kan ses som én af nuancerne, der fremtræder ved præstationskulturen. Resonansen, som opstår mellem Anna og hendes omgangskreds, anses at være den horisontale resonansakse, som omfatter sociale relationer, venskaber og familie (Ibid. 2021a: 277). Anna opnår resonans inden for hendes sociale relationer og oplever herigennem et fællesskab med sin omgangskreds. Ifølge Rosa kan resonans metaforisk beskrives som relations kvalitet og kan derved tolkes i måden hvorpå Anna og hendes veninder er ærlige overfor hinanden, styrker deres interne relation og Annas egen formåen (Ibid. 2021a: 232).

Yderligere beskriver Rosa hvordan de der råder over høje forventninger og egen formåen har færre symptomer på stress og angst (Ibid. 2021a: 226). Selvom det i ovenstående kan tolkes, at Anna oplever resonans fra hendes omgangskreds og dette styrker hende, beskriver Anna, hvordan det har været for hende med de høje forventninger.

“Det her med at have høje forventninger både til sig selv, men også at man ved at der er høje forventninger udefra, det var ekstremt svært at håndtere, og jeg tror jeg kunne nok godt have håndteret det bedre” (Informant 1, Anna).

Med afsæt i ovenstående beskrives det, hvordan Anna har oplevet at have høje forventninger til sig selv i forhold til at skulle præstere, og at der har været udefrakommende forventninger til, at hun skulle præstere godt. Dette taler ind i, at én af grundene til, at præstationspresset eksisterer, kan ifølge Rosa være, at et dominerende element i det moderne samfund, er konkurrence (Ibid. 2021a: 287). Hertil uddybes det, hvordan hverken status, magt, privilegier, venner eller livspartnere bliver tildelt eller opnået ved forhandling, men derimod givet og uddelt i konkurrencen. Uden konkurrencen ville Anna formegentligt ikke have så høje forventninger til hendes egen formåen og præstation. Det kan heri tolkes, at selvom der ud fra Rosas perspektiver opnås resonans for den studerende Anna, er det ikke ensbetydende med, at individet selv er opmærksomt på dette eller opnår denne følelse af resonans. De ovenstående eksempler er med til at illustrere dobbeltheden af præstationskulturen, samt hvordan støtte og forventninger fra omgangskredsen kan ses som værende en styrke og skabe en tro på egen formåen. Samtidig kan det for det enkelte individ opleves som et yderligere pres, der kan være vanskeligt at håndtere. Dette illustrerer, hvordan nuancerne udspiller sig i præstationskulturen, hvor det balancerer mellem at være positivt og negativt. Det ses, idet Annas veninder kan udfordre hendes formåen og derved styrke hendes præstation på en positiv måde samtidig med, at Anna fortæller om oplevelsen med, at hun kunne have håndteret de høje forventninger bedre. Præstationskulturen er hele tiden svingende, men i specialet anses dette som én af nuancerne, idet Anna i hendes refleksion er opmærksom på, hvad der kunne være anderledes.

Fællesskaber på tværs

Fællesskaber kan udfoldes i mange forskellige aspekter og bestå af mange forskellige parametre. I empirien ses det hvordan Bolette beskriver dét at være i et fællesskab med sine venner på studiet.

For hende betyder fællesskabet, at hun har nogle at læne sig op ad eller kunne vende ting med, når der er behov for det.

”Jeg ved jeg altid har min veninde at regne med (...) det er aldrig noget vi sådan har sat ord på, så ville jeg stadig føle det forkert, hvis jeg skulle spørge hende hver eneste gang om hjælp til ting.” (Informant 2, Bolette)

Det fremgår af citatet, hvordan Bolette sætter pris på at have veninder hun kan regne med, og i dette kan der argumenteres for at der opstår horisontal resonans. Resonansen opstår i den forbindelse, der er rodfæstet i det venskab, som Bolette oplever med hendes veninde. Rosa beskriver, hvordan den horisontale resonans fremkommer, når et subjekt er forbundet til noget som er i stand til at svare (Rosa 2021b: 244). Det kan anses, at forbindelsen mellem Bolette og hendes veninde udløser en positiv resonans for Bolette, idet der opstår en ligeværdig relation mellem de to veninder. I forlængelse af det ovenstående citat, beskriver Bolette, hvad relationen bidrager med; *”Så er det rigtig rart at føle, at vi kan gå til hinanden.”* (Informant 2, Bolette). I dette kan der argumenteres for at være en tryghed for Bolette i relationen, hvor hun ved, at hun kan gå til hendes veninde. Relationen kan ses som værende en styrke for Bolettes oplevelse af resonansen imellem de to veninder. Det kan tolkes, at oplevelsen af resonans opstår i det sikkerhedsnet, de to veninder har til hinanden og til studiet i forhold til aldrig at stå alene med eventuelle udfordringer eller pres. Dette taler ind i de nuancer, som de studerende kan oplever ved præstationskulturen. I tilfældet med Bolette, ses det, at fællesskabet iblandt venner er med til at opveje for nogen af de udfordringer der ses ved kulturen, herunder bidrager kulturen til at de to veninder bliver tættere.

Ligeledes fremgår det, at Bolette har en oplevelse af, at *’hun ville føle sig forkert, hvis hun hver eneste gang skulle spørge hendes veninde om hjælp til ting på studiet’*. Det kan heri tolkes, at følelsen af at bruge sine medstuderende kan være en positiv ting, men samtidig også skabe en følelse af at være til besvær, hvis man bruger hinanden for meget. I dette opstår der en kontrast mellem dét, vi i specialet omtaler som udfordringer og nuancer, i fordelen ved at kunne bruge sine medstuderende positivt og følelsen af at være til besvær. Katznelson, Pless og Görlich beskriver, hvordan de unges stræben efter at fremvise sig selv som succesfuld i stor grad kan bunde i, at individet ønsker at passe ind og blive en del af fællesskabet (Katznelson et al., 2022: 135). Ud fra dette kan det tolkes, at der for de studerende kan opstå positiv resonans i fællesskabet mellem to individer. Fællesskaber kan ses som værende én af nuancerne ved præstationskulturen, som de

studerende oplever på universitetet. Ligeledes ses det, at de studerende, til trods for resonansen, oplever, at have en opmærksomhed i forhold til at skulle spørge om hjælp fra sine medstuderende. Dette ses som værende en begrænsning for de studerende i den måde, de holder sig tilbage fra at opsøge hjælp for ikke at være til besvær.

Det kan her antages, at Bolette har et ønske om at fremvise sig selv som succesfuld. På baggrund af ovenstående kan det tolkes, at studerende, og i dette tilfælde Bolette, oplever fællesskabet i form af venskab og støtte i studiet, som en af nuancerne ved præstationskulturen. Samtidig ses det, at en udfordring ved præstationskulturen er, at der for Bolette bliver skabt en stor bevidsthed omkring, hvordan hun fremstiller sig selv. Dette kan beskrives som, én af udfordringerne ved præstationskulturen er, at de studerende oplever at være bange for at falde ved siden af eller udenfor fællesskabet.

At føle sig alene i fællesskabet

Fællesskaber på universitetet kan være mange ting og opfattes på mange forskellige måder. Fællesskaberne har gennem de senere år ændret betydning, hvor man tidligere har været født ind i bestemte fællesskaber til den dag i dag, hvor fællesskaberne er skabt ud fra smag og lyst. Denne udvikling kan anses som værende positiv men derved også som en måde hvorpå, at der gives rum til, at der kan skabes en følelse af ensomhed hos den enkelte (Elmhøj 2015). Rosa Vikmann Pedersen fra Studenterrådgivningen beskriver, hvordan de også oplever ensomhed hos de studerende.

”Ensomhed er noget, der kan vise sig på mange tidspunkter af et studieliv. Det kan vise sig, når man starter et nyt sted og man har et billede af hvordan alle de andre er og tænker på hvor dygtige altså ser hvor dygtige de er og hvor godt de klarer sig og hvor kloge de lyder. Altså kan man komme til at føle sig meget, meget alene.” (Informant 8, Rosa Vikmann Pedersen)

Med afsæt i ovenstående beskriver Studenterrådgivningen, hvordan de oplever, at studerende henvender sig til dem, fordi de oplever ensomhed undervejs på studiet. Ensomhed kan også opstå, selvom man er en del af et fællesskab. Ditte, der læser en kandidat i pædagogisk psykologi, beskriver, hvordan miljøet er på hendes hold.

“Altså jeg synes der er et godt miljø på den måde, at det er meget åbent og folk er super søde altså der er sådan et venligt klima, hvis man kan sige det - så folk hilser og godmorgen, og det kan godt være at jeg aldrig har sagt mere end godmorgen til personen, men vi siger godmorgen hver gang” (Informant Ditte, bilag).

Dittes beskrivelse af, at hun aldrig har sagt mere end godmorgen til sine medstuderende, men det er noget de gør hver gang, bekræfter hendes egen forståelse af et venligt klima. Hertil beskriver Nielsen, Sørensen og Osmec, hvordan ensomhed er noget mange unge, oplever i forbindelse med begyndelsen på en ny uddannelse eller at flytte til en ny by, hvor nye sociale relationer skal skabes (Nielsen, Sørensen & Osmec 2010: 64). Dette taler ind i Dittes fortælling, hvor hun er flyttet fra den ene ende af landet til den anden samtidig med starten på et nyt studie. Ditte har haft oplevelsen af, at det har været svært at flytte til en ny by og etablere et netværk igennem hendes studie. Hun fortæller, at hendes oplevelse er, at dem, der går på studiet, har boet i byen længere tid og derfor ikke har samme behov for at etablere et netværk gennem studiet. Ditte oplever, at hun er meget alene om at søge det sociale på studiet og blandt andet har manglet nogen at sparre med (Informant 6, Ditte). Det kan antages, at der kan være en sammenhæng mellem følelsen af ensomhed på et nyt studie og Dittes beskrivelse af et ‘venligt klima’, men hvor de studerende aldrig har snakket mere end en venlig hilsen. Dette taler ind i én af de udfordringer, som præstationskulturen fører med sig, som i dette tilfælde omhandler, at Ditte føler sig som en del af sit hold og oplever at føle sig mødt af venlighed, men samtidig opleves som et ensomt miljø at indgå i. Jakobsen og Nørup fortæller hvordan de i deres undersøgelse fandt, at ensomhed for de unge er en tabubelagt følelse, som de unge oplever som værende individuel og én følelse de selv har ansvar for (Jakobsen & Nørup 2020: 258-259). Til dette beskriver Nielsen, Sørensen og Osmec hvordan ensomhed handler om kvaliteten af relationerne, herunder hvordan de studerende oplever at føle sig inkluderet (Nielsen, Sørensen & Osmec 2010: 64). Samtidig kan det ud fra Rosas perspektiver på resonans i fællesskaber, tolkes at der ud fra dette ikke opstår resonans mellem Ditte og hendes medstuderende med den sparsomme kontakt, det beskrives, at de har med hinanden. Rosa beskriver, hvordan venskaber kan anses som skrøbelige, grundet at venskaber kan berøre noget i hinanden, hvilket derved skaber en mulighed for at såre hinanden, både bevidst eller ubevidst. I disse tilfælde reagerer individer ved at lukke sig ned og afskærer resonanstrådende fra at vibrere. Disse nedlukninger er ofte kun kortvarige, men kan anses som en fremmedgørelse der løsnes igen (Rosa 2021a: 302). I tilfælde hvor nedlukningen ikke passerer, og hvor det besluttes, at relationerne i

venskabet ikke længere kan nå eller berører hinanden, skiftet resonansperspektivet til et fokus på tilgivelsen (Ibid. 2021a: 302). Dette kan omsættes til den følelse, der ligger i det ovenstående citat af Ditte, hvor det kan tolkes, at Ditte lukker sig ind i sig selv grundet at fællesskabet på hendes studie ikke er så stærkt, som hun ønsker. Ønsket om at indgå i fællesskaber, som ikke er gengældte, kan anses som værende én af udfordringerne, som studerende oplever ved præstationskulturen, herunder hvordan forskellige behov for nye sociale relationer kan være med til at påvirke trivslen for de studerende. Der kan yderligere argumenteres for, at det ikke nødvendigvis er Ditte, der afskærer resonanstrådene, men derimod det samlede syn på fællesskabet på hendes årgang af pædagogisk psykologi.

En anden af de studerende, Anna, har oplevet at føle sig ensom på sit studie. Her fremhæver hun især, at hun oplevede at føle sig ensom og alene, da hun skrev speciale. Undervejs i processen fandt Anna ud af, at det hjalp hende at dele sine tanker ærligt og åbent overfor hendes venskaber. Dette taler ind i de positive effekter der ses i venskabelige relationer, hvor aflastning kan have en stor betydning for opnåelsen af resonans.

“(...) Bare snakke højt om at det, også at det ikke altid er super nice at skrive speciale, altså at det er okay at det ikke bare er mega spændende og mega fedt, så det tror jeg det hjælper også at snakke om det altså med folk og sådan ja altså at være ærlig omkring det.”
(Informant 1, Anna).

Det fremgår af citatet, at Anna bruger sine venskaber til at få snakket om de oplevelser, hun har på sit studie, herunder at hun husker at minde sig selv om, at *‘det er okay, at det ikke er mega spændende’*. Venskaber kan ifølge Rosa ses som vinduer mellem de familiære relationer og den resterende socialverden, som skaber muligheder for at resonanslinjer udvikler sig. Yderligere er venskaber essentielle, hvis de familiære resonansakser bliver blokeret eller udfordret (Ibid. 2021a: 300). Det kan her tolkes, hvordan Anna bruger sine venskaber som et sted, hvor hun kan dele hendes tanker om den ensomhed hun oplever ved at skrive speciale. Brugen af venskaber på denne måde ses som én af nuancerne i præstationskulturen, idet Anna her forklarer, hvordan hun på trods af ensomheden har fundet en måde at håndtere ensomheden på ved at være ærlig og tale højt om hendes følelser med hendes omgangskreds. Venskaber og opnåelsen af resonans er med til at lindre følelsen af ensomhed eller det pres, der opleves i præstationskulturen. Nuancerne opstår i det der skabes et frirum, hvor Anna kan dele ud af hendes følelser og bliver taget godt imod af hendes

tætte relationer. Samtidig ses det også, at der kan opstå positiv resonans mellem Anna og hendes omgangskreds, da hun føler sig mødt og hørt i den forbindelse. Det skaber et grundlag for, at der kan blive skabt horisontal resonans.

I det ovenstående afsnit har vi illustreret vigtigheden af fællesskaber for de studerende, samt hvilken betydning det har for de studerende. Tillige har empirien vist, hvordan der i fællesskaber kan opstå ensomhed i forbindelse med dét at indgå i et studiemiljø og sidde med store projekter. Denne fremstilling er med til at vise de udfordringer og nuancer, der følger med til præstationskulturen, herunder hvordan det opleves for de studerende på kandidatuddannelserne.

Samspeilet mellem studerende og undervisere

Det fremgår af den indsamlede empiri, hvordan de studerende oplever relationerne til deres undervisere som væsentlige for deres indlæring, herunder hvordan der skabes bedre trivsel, når der er relationer mellem underviser og elev. I empirien beskriver de studerende en positiv oplevelse omkring det undervisningsmiljø, som de indgår i på kandidatuddannelserne.

Den studerende Anna fortæller under interviewet, at før hun begyndte sin bachelor i sociologi, havde hun ikke set sig selv som stærk fagligt og værende god til det boglige. I den forbindelse havde hun svært ved at finde ud af, hvad hun ønskede at læse og finde frem til den ”rette hylde”.

”Så starter jeg på min bachelor og finder ud af okay sociologi og socialpsykologi, det synes jeg faktisk er mega spændende, og jeg er faktisk også ret god til det, så jeg tror der har jeg været så heldig, at jeg ligesom er kommet ind i et felt hvor jeg (...) synes det er fedt at læse til undervisningen i morgen, altså på sådan lidt nørdet måde.” (Informant 1, Anna)

Det er interessant hvordan Anna fortæller, at hun undervejs i sin bachelor oplever en succesoplevelse i form af, at hun er ret god til de fag, hun får, da hun påbegynder sit studie. Rosa beskriver i sin teori omkring resonans, hvordan han opfatter, at skolen kan være et resonansrum grundet de mange muligheder, der skabes igennem forskellige faglige miljøer og fællesskaber. I dette afsnit overføres beskrivelsen af skolen som resonansrum til universitetet og dennes rammer. Tillige beskriver Rosa hvordan der på nogle områder af livet vil være specifikke ting, der taler til én og andre ting, der knap nok bemærkes. Det er ikke kun centralt, hvorvidt vi bemærker disse ting, men hvilke erfaringer vi drager omkring, de ting der bemærkes ift. vores egen kunnen. Det er i dette rum, der opstår en resonansakse, når vi som individer oplever, at vi er gode til noget –

det kan være på universitetet, i arbejdssammenhænge og i denne forbindelse oplever ”at vi formår at opnå eller bevæge noget, at materialet (...) svarer” (Rosa 2021b: 276). Denne beskrivelse kan være med til at give et billede af, hvordan der opstår resonans i universitetets rammer. Annas beskrivelse kan tolkes ind i oplevelsen af at være i resonans, hertil hvordan hun oplever en resonansakse. Dette opstår idet Anna har en positiv oplevelse omkring sit nye studie, som hun oplever som spændende, og som noget hun oplever at være god til det. Det kan antages, at Anna, igennem den erfaring hun får med sit studie, oplever, at resonansen bliver skabt mellem hende som individ og den verden og de rammer, hun indgår i. Denne følelse af at have en oplevelse af, at være på det rette studie og have lysten til at forberede sig, er følelsen af at være i resonans. Rosa beskriver hvordan resonansen kan opstå og udvikle sig, når de studerende oplever en øget interesse for stoffet og opnår en positiv erfaring omkring deres egne evner (Ibid. 2021b: 282). Dette taler ind i oplevelsen af, at engagement og udbytte har en større sammenhæng til, at der kan opnås en følelse af resonans. Denne resonans, som Anna oplever til sit studie og den læring hun opnår, kan anses som en nuance til den præstationskultur, som de studerende oplever. I forståelsen af præstationskulturen kan det ses som, at der er et negativt syn, der dækker forståelsen af de studerendes oplevelse. I den indsamlede empiri anses relationen til studiet og underviserne som en positiv nuance, hvor det i virkeligheden burde være den forventelige tilgang. Alle informanterne i specialet er på deres studie, grundet interessen for studiet, men det overskygges af de udfordringer, der følger med præstationskulturen. Denne nuance kan derved tolkes som den naturlige og det forventelige.

Af empirien fremgår det, at fem ud af de syv studerende på forskellige måder har oplevet et positivt undervisnings- og læringsmiljø, samt at underviserne har en stor betydning for denne oplevelse (Bilag 1). Den studerende Ditte fremstiller hvordan hun oplever, at det er nogle gode forelæsninger samt at underviserne er dygtige. Hertil uddyber hun at det, er fedt at lære fra de bedste indenfor området (Informant 6, Ditte). Tillige beskriver studerende Julie hvad hun har oplevet, at de adskiller sig fra bachelor- til kandidatniveau og fremhæver.

“Det er (...) kompetente fagledere og undervisere og professorer, som rent faktisk formidler undervisning, og det synes jeg (...) har en virkelig stor effekt på den, altså det output vi får som studerende, at det rent faktisk er den kompetente medarbejder, der formidler undervisningen” (Informant 7, Julie).

Det fremgår af både Ditte og Julies oplevelser, at én af de nuancer, der er til præstationskulturen, er at de har en oplevelse af at blive undervist af dygtige underviser og vigtigheden af dette. Tillige fremgår det, at for begge studerende har det en stor betydning for dem, at det er dygtige undervisere der formidler fagliglitteraturen. Dette anses også at have indflydelse på de studerendes oplevelse af præstationskulturen og er derfor en central nuance hertil. Rosa beskriver, at der i samspillet mellem undervisere, studerende og det faglige stof opstår en resonanstrekant. Med afsæt i de ovenstående eksempler fra Ditte og Julie, kan det ses, at de studerende oplever et positivt undervisningsmiljø, som indebærer dygtige underviser som kan formidle den læring, de studerende skal opnå. I resonanstrekanten, kræver det ifølge Rosa, at underviseren formidler stoffet, så det bliver bragt til live og i denne fremstilling kan der opstå resonans mellem den studerende og underviseren (Rosa 2021b: 282). Idet Ditte omtaler det *"som gode forelæsninger"* og Julie fremhæver, at på hendes kandidatuddannelse, at *"undervisere og professorer, som rent faktisk formidler undervisning"*, kan det tolkes, at underviserens formidling og kvalitet i undervisningen har en stor vigtighed for de studerende, og hvordan dette har indflydelse på, at de har en oplevelse af resonans i de pågældende undervisningssituationer. Dette bidrager til de studerendes oplevelse af, at deres daglige studieliv og undervisning ikke blot er præget af pres og at skulle præstere, men at der også fremgår nuancer hertil. Herunder ses det også, hvor stor en betydning læringsfællesskaberne til universerne har for de studerende. Ydermere illustreres det, hvordan der med fokus på relationen mellem undervisere og studerende, kan opstå resonans i rammerne og relationen. Ifølge Rosa kan der ske en resonansudvikling i en undervisning, der hvor de studerende og underviserne formår at skabe en forbindelse til hinanden. Dette består af to elementer, hvor det handler om at underviseren skal være overbevist om, at vedkommende har noget at formidle til sine studerende, og at underviseren oplever, at de studerende lytter. For de studerende er der nogle af de samme aspekter på spil, men her handler det om, at de studerende skal have en oplevelse af at kunne bidrage med noget, samt at der er gensidig tillid imellem de to parter (Ibid. 2021b: 282). Disse elementer er med til, at der kan opstå resonans i relationen mellem undervisere og de studerende, da det fremhæves hvordan det kræver noget af begge parter, hvorfor det er ekstra særligt, at de studerende oplever dette.

Samtidig med at underviserens formidling af det faglige indhold på kandidatuddannelserne er vigtigt for de studerende, kan studiet og underviserne også have en betydning for de studerendes

oplevelse af trivsel. Adspurgt i hvilke situationer den studerende Anna oplever at studiet spiller en rolle for hendes trivsel, fremhæver hun.

”(...) At have nogle gode undervisere. Det betyder også ekstremt meget (...) når man har været i nogle undervisningssituationer, hvor man ikke har været så mange, hvor man føler, at man måske lærer underviser lidt at kende, eller sådan man i hvert fald får lidt mere det her intime forhold og ikke bare (...) totalt formelt lærer-elevforhold. Det har været super fedt og givende, at man også har kunnet spørge dem ind til nogle spørgsmål, og ja altså der har været mere åbenhed og mere sådan dialogbaseret undervisning og ikke bare envejskommunikation. Det tror jeg også har gjort ekstremt meget for min trivsel på studiet.” (Informant 1, Anna).

Med afsæt i ovenstående illustreres der hvordan, den studerende, Anna, finder det vigtigt, at der kan skabes en relation til underviserne, hvortil hun beskriver, at det tættere forhold er med til at give hende et bedre udbytte af forelæsningsne og undervisningssituationerne. Det kan her ses hvordan en konkret nuance ved præstationskulturen udspiller sig, idet Annas oplevelse belyser, hvordan gensidig tillid mellem underviserne og de studerende er central, for at der kan skabes et undervisnings- og læringsmiljø som bidrager til dialog og åbenhed. Dette taler ind i den undersøgelse, som EVA har udarbejdet, af studerendes oplevelse af studiemiljøet på videregående uddannelser (Danmarks Evalueringsinstitut 2022). Heri fremgår det, at et central parameter er, at de studerende oplever imødekommenhed og tilgængelighed fra deres undervisere. EVA beskriver i undersøgelsen, hvordan studiemiljøet har indflydelse på de studerendes trivsel og faglige udvikling (Ibid. 2022). Det kan heri tolkes, hvordan der med afsæt i Annas oplevelser bliver skabt et rum for resonans, idet Anna oplever, at hun føler sig set og hørt af sine undervisere. Rosa beskriver, at når en resonanstrekant bliver dannet, er det når der for underviseren opstår en lyst og begejstring for at formidle stoffet til de studerende, herunder at de studerende er modtagelige for denne formidling. I dette skabes der en oplevelse af, at de studerende føler sig set hørt, som er med til at skabe tillid til underviseren, heri opstår resonansen (Rosa 2021b: 282). Rosa anser, at der opstår en treenighed, hvor undervisningen lykkedes igennem formidlingen af stoffet, og hvor underviserne oplever, at de kan nå de studerende (Ibid. 2021b: 281). Disse relationer og resonansakser, der skabes mellem de studerende samt Anna og hendes undervisere, er med til at skabe trivsel, som fører til resonans, for de studerende. Fællesskabet, der opstår imellem de

studerende og underviserne, er med til at skabe et positivt studiemiljø, som samtidig viser nuancerne af at være studerende i præstationskulturen. Nuancerne ses i de resonansrelationer der skabes for de studerende i lærings- og undervisningssituationerne, hvor de oplever at føle sig set, hørt og anerkendt.

Videre i empirien finder vi, hvordan fællesskaber har en stor betydning for de studerende, herunder hvordan fem ud af syv af de studerende fremhæver positive fællesskaber i forbindelse med deres trivsel på studierne, og én af de studerende fremhæver, at hun mangler fællesskaber på hendes studie (Bilag 1). Rosa beskriver hvordan familiære relationer ikke alene kan opfylde modernitetens sociale forventninger, hvortil der kræves et supplement som f. eks de venskabelige relationer for at opnå resonans (Rosa 2021b: 296). Den studerende Katrine fortæller, hvordan hun på sit studie har oplevet positive fællesskaber i de grupper, hun er indgået i undervejs på studiet.

”Jeg synes, at alle de gange hvor jeg så har skulle skrive i grupper, der har jeg kommet i nogle rigtig gode grupper og har haft en mega fedt samarbejde, og det har været mega sjovt” (Informant 3, Katrine)

Senere i interviewet uddyber Katrine, hvordan hun har oplevet, at i de grupper, hun har været i, har der været en forventning til, at man løftede sin del af opgaven, og det har hun fundet positivt. Katrine uddyber samtidig, at hendes oplevelse af de forskellige grupper har været positiv, herunder at der har været en fælles forståelse af at snakke om eventuelle udfordringer (Informant 3, Katrine). Det anses i specialet, at det fællesskab, der opstår i gruppearbejde, kan overføres til de venskaber, der opstår imellem de studerende. Ifølge Rosa kan venskaber være med til at åbne nye resonanshorisonter i de forbindelser der skabes og knyttes, herunder beskriver Rosa hvordan venskabelige forhold kan anses som en form for aflastning fra hverdagen. Denne aflastningsfunktion er af stor betydning for kvaliteten af den resonans der skabes (Rosa 2021a: 297-298). Katrines oplevelse med gruppearbejde bevidner et positivt samarbejde, der har bestået af sjove, gode og produktive samtaler, som også har kunne rumme de udfordringer, de har mødt i gruppearbejdet. Dette taler ind i Rosas beskrivelse af, hvordan venskaber kan være en form for aflastning fra de udfordringer, der hører med at være studerende. Katrines oplevelse med gruppearbejdet taler ind i Rosa syn på at kunne bruge hinanden som aflastning. I gruppearbejdet ses det, at der skabes en tryghed overfor hinanden, som kan være med til at gøre følelse af resonans mere tydelig. Rosa beskriver venskaber mellem mennesker *”To mennesker er venner, når der*

vibrerer en resonanstråd (af sympati og fortrolighed) mellem dem.” (Ibid. 2021a: 297). Det kan tolkes, at Katrine i gruppearbejdet opnår følelsen af resonans med hendes medstuderende grundet følelsen af tryk og plads mellem de studerende. Dette læner sig op ad de tidligere nuancer, der er præsenteret, hvor det er illustreret hvordan fællesskaber og åben dialog omkring præstationskulturens pres ses at udlignes i de positive fællesskaber mellem både studerende indbyrdes, til undervisere samt til det faglige stof, der præsenteres på universiteterne. Denne forståelse af nuancerne er med til at vise vigtigheden af at have fokus på undervisningsfællesskaber, og det ses i specialets empiri, hvordan det for de studerende har haft en stor betydning for deres oplevelse af at være studerende.

Af den foregående analyse og af den indsamlede empiri er der nu skabt et billede af hvilke udfordringer og nuancer der er i forståelsen af præstationskulturen, herunder hvordan de studerende oplever at være en del af kulturen med udfordringer og nuancer. Vi har fået etableret, hvordan karakterer spiller en væsentlig rolle for de studerende, herunder hvilket pres og den interne konkurrence som karakterer kan være med til at sætte fokus på og tydeliggøre overfor de studerende. Den indsamlede empiri og analysen heraf har givet os indblik i, hvordan karaktererne og de studerendes egen formåen har en sammenhæng. Tillige ses det i empirien og den foregående analyse hvordan der er sket en udvikling i arbejdsmarkedets syn på studerende, hvor det ikke alene er karakterer og CV, der overskygger alt, men derimod det hele menneske.

Yderligere har analysen sat fokus på fællesskabernes betydning for de studerende, herunder hvor stor en betydning relationen til underviserne har for de studerendes trivsel. I analysen ses det, at mange af de studerende oplever resonans i at blive mødt med anerkendelse og højt fagligt niveau af deres undervisere. Dette fund taler ind i vigtigheden af fællesskaber på universiteterne, da de har indflydelse på de studerendes trivsel. Derudover finder vi dog også, at i langt de fleste fællesskaber kan indeholde elementer af ensomhed, som påvirker den enkelte. Ensomheden fylder på universiteterne og hos de studerende, hvor der ikke er etableret fællesskaber

Kapitel 7 – Konklusion

I specialet besvarer vi problemformuleringen: ***"Hvordan kommer præstationskulturen til udtryk blandt kvinder på kandidatuddannelser?"*** Problemformuleringen er undersøgt ud fra en hermeneutisk tilgang, hvor vi ønsker at forstå, hvordan kvinderne oplever at være en del af kulturen ude på uddannelserne. Formålet med undersøgelsen har været at opnå en forståelse af præstationskulturen, herunder at få et indblik i, om det var så unuanceret, som vi først antog.

I første del af analysen undersøger vi *'Hvordan forstår de kvindelige studerende præstationskulturen?'*. I analysen kan vi konkludere, at de studerende i deres forståelse oplever, at præstationskulturen på de videregående uddannelser kommer til udtryk ved, at der fremgår et øget tempo i de forskellige aspekter af studielivet. Det øgede tempo er for de studerende med til at skabe et pres, som efterlader en følelse af en kultur, hvor der er travlt og at skulle arbejde hurtigt som den eneste løsning. Samtidig med at de studerende oplever presset, ses det, at der fremgår en udtalt forventning om, at de skal fastholde høj kvalitet i deres præstationer. Ud fra dette har vi gennem første analyseafsnit kunne udlede, at en del af dét pres, som de studerende oplever ved præstationskulturen, er et individuelt pres, som de pålægger sig selv. I dette ses det, at de studerende har enormt høje forventninger til at skulle præstere, som skaber et urealistisk pres på dem selv. Yderligere ses det i analysen, at de studerende bliver påvirket af den stigende teknologiske udvikling, og de derfor oplever et pres som bliver formidlet gennem de sociale medier. Derfor flyttes præstationspresset, som de studerende kan opleve fysisk på universitetet, også ud i deres privatrum. Dette kan være med til at skabe et yderligere pres på de studerende i deres forståelse og oplevelse af præstationskulturen. Et andet centralt fund i analysen er, at konkurrencen er en væsentlig del af de studerende forståelse af præstationskulturen. Den viser sig især i de studerendes bestræbelser på at få de rigtige karakterer, heri ses det at der opstår en prioritering mellem de gode karakterer og fællesskabet. Samtidig konkluderes, det at konkurrence også bidrager til en kultur blandt de studerende, hvor der opstår en uhensigtsmæssig sammenligning, hvor det primære fokus er på at præstere og klare sig bedre end ens medstuderende. Ud fra dette ses det, at konkurrencen samtidig er med til at øge tempoet blandt de studerende og skaber en forståelse og oplevelse af, at der ikke er mulighed for at tage pauser.

I anden del af analysen undersøger vi *'Hvilke udfordringer og nuancer er der i præstationskulturen for kvindelige studerende på kandidatuddannelserne?'*. Her finder vi, at både samfundet og det

kommende arbejdsmarked har høje forventninger til de studerende, når de er færdige med deres uddannelse. I analysen ser vi, at de studerende internaliserer presset fra deres omgivelser og pålægger dem selv enormt høje forventninger. De høje forventninger, som de studerende har til sig selv, kan både ses som værende en udfordring eller opfattes som noget positivt og som en nuance til den almene forståelse af præstationskulturen. Dertil kan det konkluderes, at presset fra selve universitetet til de studerende ikke er så stort som først antaget, men at det primært ligger i deres egne forventninger. Dertil finder vi, at de studerende oplever et pres fra universitetet i form af offentliggørelsen af karakterstatistikker. Ud fra analysen kan det konkluderes, at disse statistikker er med til at øge sammenligningen iblandt de studerende, som også bidrager til en øget konkurrence internt.

Samtidig ses der en øget opmærksomhed i, hvordan de studerende formår at holde præstationskultur på afstand ved at fjerne fokus fra karaktererne og dermed formår at distancere sig selv fra kulturens påvirkning. I dette finder vi, at der er en sammenkobling mellem de studerendes bestræbelse på at opnå en god karakter og det kommende arbejdsmarked, som venter dem. Det ses, hvordan der skabes bevidsthed og pres for de studerende på studiet, samtidig med at skulle forberede sig på fremtiden. For de studerende udmønter presset sig ved, at de betvivler deres egne evner, herunder om de kan leve op til de krav, der bliver stillet, samt at de er bange for at skuffe en potentiel arbejdsgiver. Dette skaber en bekymring for de studerende, der anses som en nødvendighed at opnå erfaring undervejs på studiet. Samtidig finder vi en kultur i blandt de studerende, hvor betydningen af at skaffe den rigtige erfaring undervejs, er i hovedsædet. Det kan konkluderes, at nogen af de studerende formår at udvikle strategier til ikke at lade sig påvirke af det pres, de møder fra en kommende arbejdsgiver. Det ses i nuancerne, hvordan studiejobs kan have en positiv indvirkning på de studerende, hvor de formår at bruge de kompetencer, de har opnået på studiet, som kan bidrage positivt til deres oplevelse af præstationskulturen og væren i verden.

Det kan konkluderes, at fællesskaber har en positiv indvirkning på, hvordan de studerende trives og kan opleves som værende én af nuancerne i forståelsen af præstationskulturen. Dette ses ved, at de studerende har en oplevelse af, at positive fællesskaber som opstår i gruppearbejdet og undervisningen, formår at skabe et rum, hvor de studerende oplever at blive set. Denne følelse er med til at skabe en følelse af at være i trivsel, som er en central faktor, som opvejer forståelsen af

præstationskulturen. Derved kan det konkluderes, at fællesskaberne, som udspiller sig på studiet, kan være en svær størrelse og på de studier, hvor det ikke lykkes at få etableret et fællesskab, kan det i stedet have den modsatte virkning og skabe ensomhed hos de studerende.

I specialet har vi en forforståelse om, at de kvindelige studerende er meget påvirket af præstationskulturen, som involverer dét pres, der ses fra samfundet og medierne, universitetet, ens medstuderende samt forventninger til en selv, som studerende. Det ses, at forforståelsen i specialet er blevet delvist bekræftet, da der er etableret en præstationskultur, som har stor påvirkning på de studerendes oplevelse af deres studieliv. Dog kan det konkluderes, at vores forforståelse samtidig er blevet udfordret af de nuancer, der er kommet frem gennem specialet. Nuancerne er med til at skabe et modspil til den negative forståelse, der er skabt omkring præstationskulturen, og selvom de studerende er i en præstationskultur, som de er påvirket af, så findes der også situationer og aspekter af studielivet, som er præget af trivsel. Samtidig kan det konkluderes, at de studerende formår at udvikle strategier til at kunne håndtere præstationskulturen, hvilket anses som en styrke hos de studerende.

Det kan konkluderes, at præstationskulturen for kvinder på videregående uddannelser kan forstås som værende mere komplekse og nuancerede end først antaget. Vi har gennem specialet belyst forskellige perspektiver, som er med til at belyse hvordan præstationskulturen kommer til udtryk for de studerende. Dette viser at man ikke kan komme udenom de udfordringer, som præstationskulturen bibringer, og de påvirkninger kulturen har for de studerende, er væsentlige. Dette ses ved, at de studerende kæmper med forventninger til deres egen præstation, konkurrence i blandt de studerende og forventninger fra et potentielt arbejdsmarked, som venter på den anden side, når de er færdige. Ud fra dette ses det at præstationskulturen kommer til udtryk som værende udfordrende for de studerende at være i, idet de oplever forventninger fra flere sider, som kan føre til et pres. Derudover kan det konkluderes, hvordan præstationskulturen indeholder andre nuancerede aspekter, som kan ses i de positive fællesskaber både internt blandt studerende og i undervisningsfællesskaber, som har en stor betydning for de studerende og som er med til at øge de studerendes trivsel. De forskellige oplevelser og forståelser af udfordringer og nuancer er med til at belyse hvordan præstationskulturen kommer til udtryk.

Det kan være vanskeligt at konkludere, at disse nuancer opvejer for de udfordringer, der ses hos præstationskulturen, men samtidig ser vi, at der skabes et alsidigt fokus, som bidrager til

opfattelsen af den præstationskultur der lige nu eksisterer. Nuancering, er med til at udtrykke hvordan præstationskulturen opleves af kvinder på kandidatuddannelsen, herunder at belyse deres oplevelser og forståelser.

Kapitel 8 – Perspektivering

I specialet har vi konkluderet, at fællesskaber på universiteterne er af særlig væsentlig betydning for de studerende, både på godt og ondt, herunder at der opstår sammenhold men også konkurrence i fællesskaberne. Disse analytiske fund har skabt et ønske om at undersøge samt bidrage med nye perspektiver til problemfeltet i form af, hvordan det sociale arbejde kan bidrage med viden omkring hvordan præstationskulturen udtrykker sig for kvindelige studerende. Igennem specialet har vi haft fokus på de nuancer der også er i præstationskulturen, herunder hvordan fællesskaber er en vigtig del af dét at bryde med det negative syn på kulturen. Præstationskulturen er en individuel oplevelse af hvordan det er at være studerende på en lang videregående uddannelse, men giver samtidig et indblik i, hvad der virker positivt for de studerende, der har bidraget med viden og indsigt i deres oplevelser af kulturen. Vi har dertil stillet os selv spørgsmålet, om det er muligt at udbrede de positive nuancer, vi har fået ud af informanternes individuelle fortællinger, så flere studerende og universiteter får indblik i, hvad der er vigtigt at være opmærksom på i forhold til at nedbryde den negative kultur.

Gennem analysen har vi set, at fællesskaber har en væsentlig rolle i mange af de nuancer der kommer frem, herunder de sociale fællesskaber mellem de studerende og til underviserne, fællesskaber i gruppearbejde og i læringssammenhænge. I fællesskaberne kan det ses, at følelsen af anerkendelse samt at føle sig set skiller sig ud som vigtig for de studerendes trivsel. Dette fund af præstationskulturens nuancer kunne være relevant at belyse ud fra Axel Honneths anerkendelsesteori (Honneth 2003:14). Honneths teori ville kunne bidrage til at synliggøre anerkendelsen og i denne tilgang være med til at fremme trivslen hos de kvindelige studerende. I de positive sider af fællesskaber, som de studerende fremhæver, ville anerkendelsessfærerne kunne bidrage med et ekstra perspektiv til de studerendes oplevelser, herunder hvordan der, udover resonans, kan opnås gensidighed, respekt og egenværd gennem anerkendelse. Flere af de studerende udtrykker indirekte betydningen af at føle sig set og hørt på universiteterne, hertil ville den anerkendende tilgang kunne bidrage med fokus på værdsættelse og fastholdelse af motivation til positiv forandring hos de studerende. Alle mennesker har brug for anerkendelse, for at kunne udvikle sig mest muligt, og det ville derfor være relevant til et videre projekt at belyse specialets fund og empiri ud fra anerkendelsesteorien, og deri have et større fokus på universiteternes forståelse og anvendelse af anerkendelse (Ibid. 2003: 14, 17-18). Idet ville det være relevant at undersøge, om der med større fokus på anerkendelse fra universitetet og undervisernes side kunne

ændres i forståelsen af præstationskulturen, herunder om det ville kunne bryde med nogle af de udfordringer vi gennem analysen har fundet, f.eks. karakterernes rolle. Ville underviserne og universitetets rammer med fokus på den anerkendende tilgang kunne få udnyttet potentialet bag om karaktærræset til en mere positiv vinkel. Anerkendelsen ville potentielt kunne bidrage til udviklingen af et positivt selvforhold for de studerende (Ibid. 2003: 15). I præstationskulturen og anerkendelsen ligger der en viden om, at kampen om anerkendelse ikke må negligeres, da dette er en drivkraft for at opnå resultater, herved opstår der en fin balance som kunne være interessant at dykke ned i.

I udfordringerne med præstationskulturen ligger der en opgave i at ændre fokuset til at fokusere mere på nuancerne og de læringsprocesser der kan være med til at ændre kulturen fra det negative. Ud fra specialets fund, vurderer vi at der kunne være belæg for at dykke mere ned i de nuancer og positive fremstillinger der er, for at bryde med kulturen og den måde kulturen forstås og ses af det omkringliggende samfund. Herunder hvordan fokuset kan fjernes fra præstationer og flyttes til trivsel og læring (Dansk Center for Undervisningsmiljø 2017). I en udbredelse af projektet ville det være relevant at undersøge, hvad de kvindelige studerende selv vurderer kunne bidrage til at nedbringe det pres og de udfordringer, de møder på universiteterne, eller hvilke initiativer, de vurderer der ville kunne give mening at have et større fokus på. I lyset af nuancerne ville det også være relevant at belyse hvordan Honneth ud fra anerkendelsesteorien kunne bidrage til at ændre fokuset i den kultur der eksisterer lige nu.

Litteraturliste

Arrouas, M. (2018) *Reform efter reform har forsøgt at få de studerende hurtigere gennem systemet. Så bare lige: Virkede de?*, <https://www.zetland.dk/historie/sowGdjLw-aOMVBmvY-ff273> [13-02-2023]

Baggersgaard, C. (2017) *Studerende mistrives som aldrig før*. <https://uniavisen.dk/studerende-mistrives-aldrig-foer/> [06-02- 2023].

Baungaard, A. & Dam, S., P. (2022) *En generation af kvinder har ondt i sjælen. Det er der måske en banal forklaring på*, <https://www.berlingske.dk/samfund/en-generation-af-unge-kvinder-har-ondt-i-sjaelen-det-er-der-maaske-en> [06-04- 2023].

Birkler, J. (2021) *Videnskabsteori*. Munksgaard, København

Bjerg O., Villadsen K. (2008) *Sociologiske metoder- Fra teori til analyse I kvantitative og kvalitative studier*. Forlaget Samfundslitteratur.

Brinkmann, S. (2013) *Det kvalitative interview*. Hans Reitzels Forlag, København.

Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (red) (2020) *Kvalitative metoder- En grundbog*, Hans Reitzels Forlag, København.

Bøgelund, R. (2019) *Fejl?! Et opgør med nulfejlstyranniet og den usunde præstationskultur- Interviews med kendte erhvervsledere og førende forskere*. Muusmann Forlag.

Carlsen, L., T. (2018) *Forskningsetik i praksis*. I Monrad, M. & Olesen, S. P., red. *Forskningsmetode i socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag, København. pp. 262-263

Danmarks Evalueringsinstitut (2019) *Studierelaterede følelser på videregående uddannelser*, <https://www.eva.dk/videregaaende-uddannelse/studierelaterede-foelelser-paa-videregaaende-uddannelser> [25-05-2023]

Danmarks Evalueringsinstitut (2020) *Studerendes oplevelse af studiemiljøet på videregående uddannelser - En undersøgelse af førsteårsstuderendes oplevelse af fysisk og socialt studiemiljø*

på deres uddannelser, https://www.eva.dk/sites/eva/files/2022-04/Studerendes-oplevelse-af-studiemiljoet_0.pdf [25-05-2023]

Danmarks Evalueringsinstitut (u.å.) *Trivsel*, <https://www.eva.dk/videregaende-uddannelse/trivsel> [25-05-2023]

Dansk Center for Undervisningsmiljø (2017) *Præstationskultur i skolen*, <https://dcum.dk/media/2179/dcumpaestationskulturdigi2017.pdf> [25-05-2023]

Danske Studerendes Fællesråd (u.å.) *Hvem er vi*, <https://www.dsfnat.dk/organisation> [25-05-2023]

Elmhøj, J. (2015) *Fællesskaber blandt studerende bliver til på baggrund af smag*, <https://www.information.dk/kultur/2015/08/faellesskaber-blandt-studerende-paa-baggrund-smag> [25-05-2023]

Friis-Mikkelsen, M. (2012) *Hvad er hermeneutikken*, <https://videnskab.dk/kultur-samfund/hvad-er-hermeneutik>, [25-05-2022]

Fynbo, L., Rayce, S.B., Hoffmann, S.H., Thøstesen, A., Linander, C., Dam, A. & Tønnesen, S. (2022) *Digitalt mediebrugs betydning for sociale relationer, fællesskaber og stress blandt unge*, <https://www.vive.dk/media/pure/18897/17326824> [25-05-2022]

Gilje, N. (2017) *Hermeneutik-Teori og metode*, I Järvinen, M., & Mik-Meyer, N. (red.) *Kvalitativ analyse, syv traditioner*, Hans Reitzels Forlag, København, pp.127-128

Hansen, M., L. & Arre M. (2021) *Her skærer universiteterne ned på studiepladserne*, <https://www.djoefbladet.dk/artikler/2021/12/her-skaerer-universiteterne-ned-paa-studiepladserne> [13-02-2023]

Honneth, A. (2003) *Behovet for anerkendelse*. Hans Reitzels Forlag, København.

Jacobsen, B. & Nørup, I. (2020) *Young people's mental health: Exploring the gap between expectation and experience*, Educational Research.

Jørgensen, S., A. (2022) *Se forslagene: Ekspertter vil gøre op med karakterræs og lave SU om til lån på kandidatuddannelser*, <https://jyllands-posten.dk/politik/ECE13898400/se-forslagene>

[eksperter-vil-goere-op-med-karakterraes-og-lave-su-om-til-laan-paa-kandidatuddannelser/](#) [13-02-2023]

Juul, S., Kristensen, J. & J.E., Larsen (2016) Unge i præstationssamfundet, I Juul, S., Kristensen, J. & Larsen, J., E. *Sociologibogen*, Forlaget Columbus, pp.29-68

Katznelson, N., Pless, M. og Görlich, A., (2022) *Mistrivsel i lyset af tempo, præstation og psykologisering*. Center for Ungdomsforskning: Aalborg Universitetsforlag.

Kristiansen, S. (2017) Fortolkning, forståelse og den hermeneutiske cirkel, I Järvinen, M., & Mik-Meyer, N. (red.) *Kvalitativ analyse, syv traditioner*, Hans Reitzels Forlag, København, pp.154-157

Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009). Interview. 2. udg., 5. oplag. København: Hans Reitzels Forlag.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015) *Interview- Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*, Hans Reitzels Forlag, København.

Leander, M. (2022) *Mast af forventninger: Hver fjerde studerende er stresset eller ensom*, <https://www.djoefbladet.dk/artikler/2022/09/mast> [07-02-2023]

Lindgreen, S. (u.å.) Resonans-En anmeldelse, <https://www.lektionen.dk/blog/1/5/2021/resonans-en-anmeldelse> [25-05-2023]

Lund, C. (2011) *Videnskabsteori og faglige metoder*, Frydenlund.

Monrad, M. (2018) Tilvirkning af data, I Olesen, S. P. & Monrad, M. (red) *Forskningsmetode i socialt arbejde*. Hans Reitzels forlag, København, pp. 132-133

Monrad, M. & Olesen, S., P. (2018) Kvalitet og kritik. I Monrad, M. & Olesen, S. P., red. *Forskningsmetode i socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag, København. pp. 293-319

Nielsen, J.C., Sørensen, N. U. & Osmec, M.N. (2010) *Når det er svært at være ung I DK- Unges trivsel og mistrivsel I tal*. Center for Ungdomsforskning.

Pedersen, K. O. (2011) *Konkurrencestaten*. Hans Reitzels Forlag.

Petersen, A. (2016) *Præstationssamfundet*. Hans Reitzels Forlag.

Petersen, A. & Krogh, S.C. (2021) *Præstationskultur*. Aarhus Universitetsforlag, Danmarks Lærerforening, Frie Skolers Lærerforening.

Plougmand, J.L. (2022) Overblik: Så er de nye dagpengeregler vedtaget- det betyder de for dig, <https://www.akademikerbladet.dk/aktuelt/2022/juni/saa-er-de-nye-dagpengeregler-vedtaget-det-betyder-det-for-dig> [29-05-2023]

Olesen, S., P. (2018) Analysestrategi. I Monrad, M. & Olesen, S. P., red. *Forskningsmetode i socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag, København. pp. 145-170.

Olesen, S., P. & Carlsen, L.T. (2018) Analyse af tekst. I Monrad, M. & Olesen, S. P., red. *Forskningsmetode i socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag, København. pp. 17-202.

Ritcher, L. (2021) *Studerende kæmper med ensomhed, eksamensangst og bedragersyndrom. Men små ting kan gøre en kæmpe forskel*, <https://www.information.dk/indland/2021/08/studerende-kaemper-ensomhed-eksamensangst-bedragersyndrom-smaa-ting-kan-goere-kaempe-forskel> [06-02-2023]

Richter, L. & Wasehuus, C. (2022) *Kritikere: Trods stor vægt på uddannelse har vi ikke fået en ny uddannelsesregering*, <https://www.information.dk/indland/2022/12/kritikere-trods-stor-vaegt-paa-uddannelse-faaet-ny-uddannelsesregering> [13-02-2023]

Ritzau (2022) *Akademikerne til regeringen: Danmark har ikke brug for mindre uddannelse*, <https://via.ritzau.dk/pressemeddelelse/akademikerne-til-regeringen-danmark-har-ikke-brug-for-mindre-uddannelse?publisherId=13559170&releaseId=13660409> [13-02-2023]

Rosa, H. (2014). *Fremmedgørelse og acceleration*. Hans Reitzels Forlag, København.

Rosa, H. (2021a) *Resonans - En sociologi om forholdet til verden*. Eksistensen. 1. udgave, 1. oplag

Rosa, H. (2021b) *Resonans - En sociologi om forholdet til verden*. Eksistensen. 1. udgave, 2. oplag.

Rosa, H. & Endres, W. (2017) *Resonanspædagogik-Når det knitrer I klasseværelset*. Hans Reitzels Forlag.

Sennett, R. (1999) *Det fleksible menneske eller arbejdsforvandling og personlighedens nedsmeltning*. Forlaget Hovedland.

Sennett, R. (2006) *Den ny kapitalismens kultur*. Forlaget Hovedland.

Sundhedsstyrelsen, (2022). *Danskernes sundhed - Den Nationale Sundhedsprofil 2021*. Sundhedsstyrelsen publikationer, København

Studenterrådgivning (u.å.) *Til stede - For styrket studietrivsel, bedre læring og mindsket frafald*. Strategi 2028

Studenterrådgivningen (u.å. 1) *Organisation*, <https://srg.dk/da/srg/om-srg/organisation/> [25-05-2023]

Thastum, R., Madsen, J., Kjær, S. & Braun, T. (2019) *Når det perfekte tynger- Studenterrådgivningens årsskrift om studietrivsel 2019*. Studenterrådgivningen.

Uddannelse-og Forskningsministeriet (2016) *Nu bliver fremdriftsreformen lempet*, <https://ufm.dk/aktuelt/nyheder/2016/nu-bliver-fremdriftsreformen-lempet> [14-02-2023]

Vedby-Rasmussen, M. & Petersen, P., R. (2021) *Fællesskab er et fælles ansvar – også på uddannelserne*, <https://samf.ku.dk/presse/kronikker-og-debat/faellesskab-er-et-faelles-ansvar--ogsaa-paa-uddannelserne/> [25-05-2023]

Yde, L.H. (2022) *Ledigheden blandt akademiker rammer lavest niveau I 10 år*, <https://www.akademikerbladet.dk/aktuelt/2022/oktober/ledigheden-blandt-akademikere-rammer-laveste-niveau-i-10-aar> [25-05-2023]